

MASTEROPPGAVE

Emnekode: HI325LS

Navn på kandidat: Jørgen T. Fjørtoft

Kandidatnummer: 5

Roper de ulv? – Rovdyrdebatt på Stortinget fra
etterkrigstiden til rovdyrforliket i 2011

Dato: 14.05.2018

Totalt antall sider: 70

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på et fem år langt studium på Nord Universitets første lektorutdanning: *Lektorutdanning i samfunnsfag med fordypning i historie*. Oppgaven handler om norsk rovdyrdebatt i moderne tid, et tema som for mange nok vil virke spesielt for en som utdanner seg med sikte på å arbeide i skoleverket. Bakgrunnen for valg av tema kommer av at undertegnede er veldig interessert i politikk, og da særlig politisk historie. Jeg har selv vært aktiv lokalpolitiker i mange år, og er i inneværende år valgt som bystyrerepresentant i Bodø med bakgrunn i partiet Høyre.

Rovdyrdebatten har de siste årene fått mye oppmerksomhet i media, og meningene er varierte. Derfor er oppgaven skrevet med et ønske i å lære mer om bakgrunnen for temaet slik at forståelsen for dagens debatt blir bedre. Arbeidet har også bidratt til en økt forståelse for hvordan en politisk sak utvikler seg over tid, samt hvordan Stortinget har arbeidet i denne tidsperioden. Dette mener jeg har bidratt til å kunne gjøre meg til en bedre lærer i fag som involverer både politikk og moderne historie.

Takk til veileder Wilhelm Karlsen for god veiledning.

I tillegg vil jeg takke min mor Hanne Thommesen og venner Astri Dankertsen, Cassandra Petsa, Jørgen Eliassen og Nathalie Martins for å ha bidratt med nødvendig korrekturlesning og ytterlige kommentarer.

Bodø 14. mai 2018

Jørgen T. Fjørtoft

Sammendrag

Denne masteroppgaven tar for seg politisk debatt om rovdyr på Stortinget. Det er i hovedsak artene bjørn, ulv, jerv og gaupe, kalt «de fire store», i tillegg til kongeørn som omtales.

Arbeidet har bestått av komparasjon mellom primærkilder (Stortingsdokumenter) og litteratur omhandlende politikk, miljøhistorie og øvrig moderne historie.

Funnene i oppgaven viser at rovdyrpolitikken og debatten rundt den stort sett har fulgt øvrige trender i politikken og det norske samfunnet. Som felt ligger rovdyrpolitikken i et område mellom naturforvaltning og landbrukspolitikk, og de store konfliktene eller skiftene som har skjedd i rovdyrpolitikken skjedde omtrent samtidig med lignende endringer innen disse feltene.

Summary

This master thesis focus on political debates concerning predatory animals in the Storting (The Norwegian parliament). The text mainly refers to bears, wolves, wolverines and lynx, called «the big four», and the golden eagle.

The work has consisted of comparison between primary sources (Documents from the Storting) and literature relating to politics, environmental history and modern history.

The findings in the paper show that predators and the debate concerning it's regulation have mostly followed other trends in norwegian politics and society. As a field, predator policy lies in a field between enviornmental management and agricultural policy, and the major conflicts or shifts that have occurred concerning predator policy have happened at the same time as similar things have happened in these fields as well.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Summary	ii
Innholdsfortegnelse	iii
Kapittel 1: Innledning og problemstilling	1
Oppgavens struktur	2
Kapittel 2: Historiografi, metode og begreper	3
Metode	3
Kilder	3
Litteratur	4
Teori	6
Begreper	7
Kapittel 3: Utvikling av rovdyrbestand	9
Tallgrunnlag og dyrearter	9
Bjørn	10
Jerv	11
Ulv	11
Gaupe	12
Ørn	12
Rovdyrbestand oppsummert	13
Kapittel 4: Tidlig lovgivning og natursyn	14
Holdninger til natur og dyr	15
Kapittel 5: Jakten blir «human» (1945 – 1965)	16
Jaktloven 1951	16
Økning av rovdyrskader	20
Kapittel 6: Miljøpolitikken fremmarsj (1960 – 80)	23
Grunnlag for fredning	23
Politisk debatt som følge av ørnefredning	24
Regjeringsskifte og nytt miljøverndepartement	27
Flere spørsmål på Stortinget	28
Oppsummering	29
Kapittel 7: Internasjonalisering av rovdyrpolitikken (1979 – 1986)	30
Viltloven	31
Debatt om Bernkonvensjonen	34
Oppsummering	35
Kapittel 8: Debatten eskalerer (1990 – 2000)	36
Rovviltmeldingen 1991	36
Debatt i ettertid av Rovviltmeldingen	41
Ny Rovviltmelding 1997	42
Kapittel 9: Forlik (2004 – 2011)	46
Forliket i 2004	47
Endelig enighet? Forliket av 2011	49
Kapittel 10: Oppsummering og konklusjon	51
Konfliktlinjer	53
Konklusjon	53
Litteraturliste	54
Stortingsforhandlinger, lovhefter og innstillinger	55
Partiprogram	62
Øvrige historiske kilder	62

Nettkilder.....	62
Appendiks.....	65
Partiforkortelser og endringer	65
Endringer av direktoratsnavn	65

Kapittel 1: Innledning og problemstilling

Julen 2017 var det sterke reaksjoner på julemotivene på melkekartongene til Tine. Halvor Sveen fra Hedmark hadde skrevet et krast innlegg på Facebook som fikk mange delinger,¹ som igjen førte til at Tine ble nødt til å forsvare seg offentlig. Det som ble reagert på var at man i bakgrunnen på kartongens omslagsbilde kunne se en ulv som ulte mot månen.

Reaksjonene kom i etterkant av en lang debatt i Stortinget om hvor mange ulver som kunne skytes det samme året.² Debatten i Stortinget tilspisset seg da Senterpartiet stilte et mistillitsforslag mot daværende statsråd Vidar Helgesen (H), som følge av at Helgesen ble nedstemt i flere saker tilknyttet felling av ulv og endringer i naturmangfoldsloven.³

Denne masteroppgaven skal ta for seg den politiske debatten mellom partiene i Stortinget og deres syn på rovdyr, og rovdyrforvaltningen i tiden etter andre verdenskrig. Målet er å se om debatten alltid har vært like betent som i dag, eller om dette er et moderne fenomen som har vokst frem etter hvert som synet på dyr og miljø har endret seg.

Denne masteroppgaven er historiefaglig og handler om de politiske prosessene rundt lovgivningen. Målet er å se hvordan politikernes meninger om temaet har utviklet seg over tid. Rovdyrpolitikk havner utenfor de klassiske ideologiske debattene mellom for eksempel sosialisme og liberalisme, noe som muligens kan ha fått noen interessante utslag. Derimot kan det se ut som den passer inn i en klassisk konfliktlinje mellom sentrum-periferi (by-land), noe som ifølge den norske politiske sosiologen Stein Rokkan har preget mye av norsk politikk.

Rovdyrdebatten er selvsagt ikke noe som kun begrenser seg til Stortinget. Debatten blir også ført i aviser, på nettforum eller i andre politiske organer. Denne oppgaven vil likevel begrense seg til å se på debatten gjennom et parlamentarisk perspektiv, og ta for seg debattene i etterkant av andre verdenskrig. Dette fordi det allerede er skrevet en del om folks holdninger til rovdyr, men lite om hvordan denne debatten har foregått på Stortinget. Begrensingen av tidsperiode – fra andre verdenskrig til 2011 - er gjort for å tilpasse arbeidsmengden med tilgjengelig tid, og fordi jeg ønsker å belyse nyere politisk historie i størst grad.

¹ VG: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/landbruk/tines-juleulv-skaper-kraftige-reaksjoner/a/24193864/> (Artikkel sist endret 23.11.2017)

² VG: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/ulv/tine-trekker-ikke-omstridt-ulve-kartong/a/24193899/> (Artikkel sist endret 23.11.2017)

³ VG: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/ulv/senterpartiet-stiller-mistillitsforslag-mot-ulve-vidar/a/23977444/> (Artikkel sist endret 19.04.2017)

Oppgavens problemstillinger er:

- Hvordan utviklet debatten om rovdyrforvaltningen mellom partiene på Stortinget seg i perioden etter andre verdenskrig og frem til rovdyrforliket ble inngått i 2011?

Oppgaven tar for seg noen utvalgte debatter i Stortinget i forkant av større endringer i rovdyrpolitikken. Hensikten er å belyse om, og i så fall hva, konfliktlinjene i politikken gikk ut på. Det er de store linjene som står i fokus. Oppgaven belyser hvordan debatten har utviklet seg over tid i Stortinget, og om den eventuelt skiller seg vesentlig fra øvrige politikkområder. Politikk handler om mye mer enn Stortinget og regjeringen,⁴ men jeg har valgt å se på stortingsdebatten isolert sett. Oppgaven tar i liten grad for seg lokale endringer eller forskriftsendringer med mindre dette ble debattert eller påvirket debatten i Stortinget. Utvikling av rovdyrbestanden er tatt med for å sette debattene i kontekst.

Oppgavens struktur

I kapittel 2 gjøres det rede for hvilke kilder, og metode, jeg har valgt å benytte meg av, samt nødvendige begreper. Kapittel 3 viser hvordan utviklingen av rovdyrbestanden har vært. Kapittel 4 går gjennom den historiske utviklingen til rovdyrpolitikken i forkant av perioden oppgaven ser på. Kapittel 5 ser på tiden etter krigen og hvordan debatten om den nye jaktloven som da ble vedtatt og hvordan den påvirket forvaltningen. Kapittel 6 ser på hvordan nytt fokus på miljøsaker i 1960-årene påvirket rovdyrdebatten. I kapittel 7 tar oppgaven for seg internasjonalisering, og hvordan rovdyrpolitikken ble påvirket av det. Kapittel 8 viser hvordan debatten eskalerte sammen med en voksende rovdyrbestand, og andre konflikter mellom landbruk og politikken. Kapittel 9 tar for seg de to rovdyrforlikene inngått i Stortinget, samtidig som det viser at dette var vanlig innen politikken på denne tiden. Det siste kapittelet oppsummerer oppgavens funn, og konkluderer problemstillingen. Årstallene som er brukt i noen av kapittelnivåene er et forsøk på å sette ting i en kontekst, og må sees på som omtrentlige. Til slutt finnes det et appendiks som forklarer navneendringer og forkortelser for politiske partier i perioden, samt endringshistorien til direktoratet som har arbeidet med rovdyrpolitikken.

⁴ Asdal (2011) s. 13

Kapittel 2: Historiografi, metode og begreper

I dette kapittelet skal oppgaven gjøre rede for teori og metode, samt mitt valg av kilder. I historiefaget skilles det mellom kilder og litteratur. Kilder er levninger fra den tiden det skrives om, mens litteratur er andres fremstillinger av den gjennom for eksempel en bok eller oppgave.⁵

Metode

Oppgaven er skrevet ved hjelp av ulike litteratur, og komparasjon av dem opp mot samtidskilder. Komparasjon som metode har ifølge historieprofessor Knut Kjeldstadli tre formål:⁶

- Det kan forklare årsaksforhold
- Det kan vise om en bestemt teori kan forklare flere fenomener (at den er allmenn)
- Det kan brukes til å vise en bestemt hendelses særegenhet

I denne oppgaven er hensikten med sammenligningene å se om utviklingen i rovdyrpolitikken følger den øvrige politiske situasjonen i Norge, og hvilke faktorer i samfunnet som kan ha påvirket den.

Kilder

Kildegransking er en viktig del av historiefaget. Som primærkilde for denne oppgaven er referater av forhandlingene som har vært på Stortinget benyttet. I Stortinget protokolleres alt som blir sagt av de enkelte representantene og dermed kommer partienes eller enkeltrepresentanters syn tydelig frem. Ifølge Kjeldstadli er stortingsforhandlinger den sentrale kilden til moderne politisk historie.⁷

Andre primærkilder som kunne blitt brukt hadde vært avisartikler, men grunnet oppgavens omfang hadde dette blitt uoverkommelig. Siden problemstillingen handler om den faktiske debatten i Stortinget vil uansett det meste komme frem via å kun bruke protokoller. Oppgaven kunne også i større grad sett på forskriftene som ble levert fra regjeringens side, men siden

⁵ Kjeldstadli (1999) s. 170

⁶ Kjeldstadli (1999) s. 263 - 265

⁷ Kjeldstadli (1999) s. 162

problemstillingen handler om hvordan debatten foregikk på Stortinget vil det være dekkende å nevne dem i de tilfeller de førte til stortingsdebatt eller vesentlige varige endringer.

Litteratur

Det er skrevet mye om rovdyr, og det er skrevet en del om historien til rovdyrforvaltningen. Det er derimot ikke skrevet mye om debattene som foregikk på Stortinget og det partipolitiske perspektivet omkring tematikken. Mye av forskningen er gjort av naturforskere, og de som har skrevet samfunnsfaglig forskning har som regel skrevet om folks holdninger til rovdyr.

Den store rovviltkrigen - En undersøkelse av Lov om Udrydding af Rovdyr og om Freding af Andet Vildt (1845) skrevet av Karl Martin Richardsen i 2012 tar for seg prosessen rundt opprettelsen av jaktloven i 1845 i et idéhistorisk perspektiv. Hans tekst går inn i bakgrunnen for lovforslaget, samt den politiske debatten fremført på Stortinget.

Teksten tar også for seg det som var den politiske situasjonen på Stortinget i tiden oppgaven var skrevet, altså rett etter rovdyrforliket var vedtatt. Det pekes på at politikerne i 2011 var enige, men at mange organisasjoner og grupperinger utenfor ikke var fornøyde.⁸ I ettertid av at Richardsens masteroppgave ble skrevet er det mye som tyder på at politikerne ikke lenger er enige på dette feltet. Det har blant annet kommet to nye partier på Stortinget som ikke var med på forliket (Miljøpartiet de grønne og Rødt), og rovdyrforvaltning er blitt en betent debatt med mye uenighet.

I 1996 ga Direktoratet for naturforvaltning ut verket *Historiske tilbakeblikk på vilt- og fiskeriforvaltningen i Norge* skrevet av Svein Skavhaug som tidligere hadde arbeidet der. Dette verket tar for seg forskning gjort på viltbestand, og forvaltningen av rovdyr. Verket er skrevet kronologisk og omhandler både mål og hovedprinsipper for norsk rovdyrforvaltning gjennom tidene.

Det er brukt tre bøker som tar for seg forholdet mellom politikk og miljøvern. Den ene er andre utgave av *Natur- og miljøvernets historie i Norge* som er publisert i 2011. Boken er skrevet av Bredo Berntsen, som er statsviter og tidligere førstebibliotekar ved Universitetsbiblioteket i Oslo. Denne boken tar for seg endringer av lovverk og politisk debatt knyttet til miljøvernet gjennom historien med særlig fokus på naturvern og interessene som

⁸ Richardsen (2012) s. 25

har motarbeidet dette. Rovdyr er også nevnt enkelte steder i boken, uten at den går dypere inn i debatten.

Den andre boken er *Politikkens natur – naturens politikk* fra 2011. Denne er skrevet av Kristin Asdal som er utdannet historiker og jobber som professor ved Universitetet i Oslo. Denne boken tar for seg hvordan både politiske prosesser, ny teknologi og forskning har påvirket miljøsakene. Denne boken har noe mer fokus på industri og forurensning, og har derfor ikke blitt referert til i like stor grad som Berntsens.

Et nyere verk er *I bjørnens fotspor* fra 2012 skrevet av Ole Jakob Sørensen som er dosent ved fakultetet for biovitenskap og akvakultur ved Nord Universitet, og spesialist innen rovdyr, naturforvaltning og skogbruk. Boken inneholder en historisk del som tar for seg generell rovdyrforvaltning, og ser litt på Stortingspartiernes politikk i tiden rundt rovdyrforlikene. Boken inneholder imidlertid en feil, siden den beskriver at jakttid på bjørn ble innført ved jaktloven av 1951 mens dette i realiteten skjedde ved en lovendring av den gamle jaktloven som kom allerede i 1932.⁹

Interessene for å verne rovdyr står ofte i motsetning til interessene i beitenæringa. Før miljøverndepartementet ble stiftet lå dessuten rovdyrforvaltningen under landbruksdepartementet. Med bakgrunn i dette har det derfor vært viktig å få med hva som har påvirket landbruket. For å få inn landbrukspolitikken er derfor *Norsk Landbrukshistorie IV 1920 – 2000* fra 2002 brukt. Boken er forfattet av Reidar Almås professor i bygdesosiologi.

Boken *Stortingets historie 1964-2014* har vært brukt for å se på politiske debatter og på utvikling som har vært. Boken tar imidlertid kun for seg miljøspørsmål i et aksjonistperspektiv og nevner kun rovdyrforvaltning i forbindelse med en del om Stortingetsforlik. Den boken derimot tar for seg hvordan reglene for debatt har utviklet seg i perioden, og mer generelle utviklingstrekk på Stortinget. For eksempel omtaler boken en økende grad av internasjonalisering, og hvordan Stortingets forhold til forlik har utviklet seg. Det skal nevnes at boken tilsynelatende bare skal ta for seg perioden fra 1964, men i realiteten omtaler den hele etterkrigstidperioden. Boken er gitt ut i forbindelse med grunnlovsjubileet i 2014, og har forfattere med flere ulike fagbakgrunner. Delene benyttet i denne oppgaven er forfattet av Professor i historie Tore Grønlie, professor i rettsvitenskap Fredrik Sejersted og professor i statsvitenskap Bjørn Erik Rasch.

⁹ Lovhefte (1932) s. 26

For å trekke paralleller til øvrig samfunn har jeg brukt Aschehougs *Norges Historie bind 12 overflod og fremtidsfrykt 1970* - skrevet av Edgeir Benum i 1998. Grunnen til at jeg har valgt et såpass gammelt verk er at boken skriver mye om miljøpolitikk og politisk debatt i et vekst-vern-perspektiv. Til supplement for å få et nyere perspektiv er Ola Svein Stugus *Norsk Historie etter 1905* fra 2012 brukt. Begge forfatterne er professor i historie.

Teori

Når man skal se på politisk debatt i Norge er det naturlig å trekke inn teorier og litteratur fra Stein Rokkan. Rokkan er en norsk statsviter/politisk sosiolog med internasjonal anerkjennelse som var særs opptatt av å se på konfliktmønstre i politikken.

I sin artikkel *Geografi, religion og samfunnsklasse: Kryssende konfliktlinjer i norsk politikk* fra 1967 lister Rokkan opp fem konfliktdimensjoner som bærende i det norske politiske systemet: Den territorielle, den sosio-kulturelle, den religiøse, økonomiske konfliktlinjer på varemarkedet og motsetninger på arbeidsmarkedet.¹⁰

Den territorielle motsetning kjenner nok flere som «sentrum-periferi» noe Rokkan også selv sier. Overordnet viser Rokkan til at alle disse konfliktdimensjonene kan brukes i en sentrum-periferidiskusjon der diskusjonen går mellom by- og bygdebefolkningen. Denne konflikten har i årevis stått meget sterkt i det politiske Norge, og er ifølge Rokkan en av hovedgrunnene til at den «borgerlige siden» i norsk politikk ikke hadde klart å samle seg, dette i motsetning til andre land som Storbritannia.¹¹

En annen valgforsker som var viktig for utarbeidelsen av konfliktlinjer var Henry Valen. Han pekte blant annet på at det på 1970-tallet oppstod en ny viktig konfliktdimensjon i Norsk politikk, nemlig den grønne konfliktdimensjonen. Denne handlet om spørsmål tilknyttet (økonomisk) vekst og miljøvern.¹²

Bruk av modeller som denne er ikke regnet som uproblematisk. Jens Arup Seip har for eksempel kommet med idéen om «modellens tyranni». I følge Seip kan en modell komme i veien fordi den tvinger oss til å se i en bestemt retning, og dermed gjøre at vi overser funn som ellers kunne kommet frem.¹³

¹⁰ Rokkan (1987) s. 138

¹¹ Rokkan (1987) s. 147 - 148

¹² Berntsen (2011) s. 186

¹³ Kjeldstadli (1999) s. 150

I sin artikkel *60 år med valgforskning – hva har vi lært?* tar Bernt Aardal opp Rokkan og Henry Valen sin skillelinjemodell og diskuterer om den fortsatt er relevant for politisk analyse. Og om skillelinjemodellen kan brukes uavhengig hvilken historisk kontekst man ser på, eller om dette var en modell som kun var relevant for å beskrive et bestemt historisk forløp.¹⁴

Kritikk av skillelinjemodellen er at de tradisjonelle skillelinjene ikke plukker opp at verden forandrer seg. For eksempel har velgere i senere tid begynt å grunngi stemmegivning på andre måter enn før. Sosial bakgrunn har over tid fått mindre å si, mens standpunkter i enkeltspørsmål blir viet mer plass. Modellen kan ifølge Aardal overføres til temaer som er mer saksorientert. For eksempel kan man bruke konfliktlinjen offentlig-privat eller man kan sette religiøse verdier mot sekulære verdier. Innen miljøpolitikken kan man for eksempel sette opp interessene vekst-vern mot hverandre.¹⁵

Aardal argumenterer for at så lenge en betrakter skillelinjemodellene som en dynamisk modell som tilpasses nye omstendigheter i politikk og samfunn, vil den kunne være fullstendig brukbar også i dag.¹⁶ Det må legges til at disse modellene i hovedsak brukes til å studere velgeratferd, og ikke hvordan politikerne selv opptrer. Likevel mener jeg at det er interessant å se på om debatten vedrørende rovdyr mellom stortingspolitikere bærer preg av disse konfliktlinjene, og om vi kan se en utvikling over tid.

Begreper

Denne delen skal kort ta for seg de viktigste begrepene i denne oppgaven. De fleste begrepene som brukes handler om debatter i Stortinget, og reglene tilknyttet dem.

I dag skjer alle stortingsdebattene i plenum, slik var det ikke før. Stortinget var fordelt i to kammer av forskjellig størrelse: *Odelstinget* og *Lagtinget*. Lovforslag måtte fremmes, og få gjennomslag, i begge kamrene før de endelig kunne tre i kraft. Stortinget valgte å fusjonere kamrene fra 2009.¹⁷

¹⁴ Aardal (2017) s. 301

¹⁵ Aardal (2017) s. 302

¹⁶ Aardal (2017) s. 301

¹⁷ Dokument nr. 12:14 (2003 – 2004)

I oppgaven refereres det til fullmaktslover. Dette er lover som gir regjering og statsapparatet fullmakter til å foreta beslutninger uten å måtte klarere dem i Stortinget.¹⁸

Det finnes også stortingsmeldinger. Dette er mindre forpliktende dokumenter som legger føringer for hvordan Stortinget tenker seg at fremtidig politikk innen et felt skal utvikle seg.¹⁹

Spørretimen ble innført i 1949, for at representanter kunne stille avklarende spørsmål direkte til statsråden uten å fremme en interpellasjonsdebatt. Fra 1965 og utover ble det stadig mer populært å stille spørsmål i denne, særlig for de mindre partiene. Alle spørsmål må både i dag og tidligere leveres inn i forkant slik at svarene fra regjering og embetsverk kan være godt forberedt. Spørretimen er helt åpen for representantene, og spørsmål kan stilles av alle på Stortinget uten begrunnelse. Koordinerte spørsmål kan forekomme, men dette er en ordning som også lar representanter slippe til uten at partiledelsen har lagt føringer.²⁰ Bjørn Erik Rasch kaller spørretimen for å være «distriktenes arena», dette fordi sakene som tas opp ofte er av mer lokal art og de handler ofte om noe som har skjedd i, eller påvirker, fylket representanten som stiller spørsmålet er innvalgt fra.²¹

En interpellasjon går ut på at en representant fremmer en egen sak til debatt i Stortinget.²² Dette i motsetning til et spørretimespørsmål så åpner en interpellasjon for en større debatt, noe som gjør at flere partier kan tegne seg og få frem sitt standpunkt i saken. En interpellasjon krever et såpass grundig forarbeid og debattene er såpass tidkrevende at det er begrenset hvor ofte de blir brukt. Derfor vil en kunne anta at en interpellasjon ikke vil være noe som fremmes uten at saken anses som viktig nok.²³

¹⁸ Grønlie (2014) s. 38

¹⁹ Kjeldstadli (1999) s. 163

²⁰ Rasch (2014) s. 450

²¹ Rasch (2014) s. 451

²² Stortinget: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Sporreinstuttene/> (Hentet 20.04.2018)

²³ Rasch (2014) s. 450

Kapittel 3: Utvikling av rovdyrbestand

I denne delen skal oppgaven gå gjennom utviklingen av bestanden til de rovdyrene oppgaven tar for seg. Dette er viktig bakgrunnsmateriale å ha med seg når en ser på debattene, for å kunne forstå noe av konteksten. Hvordan lovreglene og politisk debatt knyttet til rovdyr har utviklet seg bør til en viss grad samsvare med hvordan rovdyrbestanden har utviklet seg. Iallfall vil en kunne anta at perioder med få rovdyr vil føre til mindre tap av beitedyr, eller andre plager for folk.

De prioriterte dyreb Bestandene for oppgaven er: bjørn, jerv, ulv, gaupe og ørn. Med rovdyr menes egentlig alle dyr som driver egen jakt og primært lever av kjøtt. Begrunnelsen for utvalget i denne oppgaven er at det er disse artene det nasjonale overvåkningsorganet, og dermed politikerne, har prioritert. I tillegg er det disse artene som kommer i konflikt med beitenæringas interesser da de jakter på større dyr. Artene bjørn, jerv, ulv og gaupe refereres ofte til som *de fire store*. Ørna diskuteres i mindre grad i debattene som er omtalt og er heller ikke med i flere rovdyrmeldinger. Ørna var imidlertid den første av disse rovdyrene som ble fredet og markerer dermed startskuddet for en ny debattsituasjon.

Tallgrunnlag og dyrearter

Historisk er det vanskelig å vise til en nøyaktig karlegging av hvordan bestanden har utviklet seg. Kildesituasjonen er problematisk, rett og slett fordi det mangler noe konkret å forholde seg til. Det er kun mulig å gjøre omtrentlige overslag basert på fellingsstatikker.²⁴ Denne usikkerheten gjenspeiler seg også i flere av de stortingsdebattene denne oppgaven skal gå inn på. Det er tydelig at stortingspolitikere i flere år kun har hatt svært omtrentlige (om noen) tall å forholde seg til. I mer moderne tid har tallene blitt mer presise. Blant annet skyldes dette ny teknologi som radiomerking. I år 1979 ble det startet et prosjekt kalt *Rovdyrprosjektet* som Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk fikk ansvaret for. Dette prosjektet skulle bidra til å kartlegge rovdyrbestandene bedre enn tidligere.²⁵ I år 2000 ble det iverksatt et eget varig overvåkningsprogram for rovdyr. I programmet tar man i bruk ny teknologi som DNA-analyse, som gjør at det blir lettere å foreta mer presise undersøkelser.²⁶ Disse tallene ligger tilgjengelig hos Rovdata, som også skriver litt om den historiske

²⁴ Richardsen (2012) s. 32

²⁵ Sørensen (2012) s. 109

²⁶ Rovdata:

<https://www.rovdata.no/Nasjonaltoverv%C3%A5kingsprogram/Omoverv%C3%A5kingsprogrammet.aspx>
(Hentet 20.04.2018)

utviklingen til de forskjellige rovdyrbestandene. Rovdata driver det nasjonale overvåkningsprogrammet på vegne av Miljødirektoratet.²⁷

Rovdyrbestanden påvirkes ikke bare av norsk politikk. Vi kan se at tiltak gjort i Sverige i stor grad har påvirket den norske rovdyrbestanden. Som ofte har Sverige iverksatt tiltak for å opprettholde bestanden før Norge har gjort det. Vi kan se uttalelser fra middelalderen som antyder at norske områder hadde uendelige mengder av ville dyr, også rovdyr.²⁸ Den store rovdyrbestanden har sannsynligvis ført til store plager for dem som drev med husdyr, noe som har vært et viktig motiv for jakt på rovdyr.²⁹

Det er som sagt vanskelig å vite nøyaktig bestand av rovdyr, men Direktoratet for Naturforvaltning har forsøkt å gjøre noen betraktninger basert på jaktstatistikk fra midten av 1800-tallet og utover. Noe som er viktig å ha med, og som Richardsen problematiserer i sin masteroppgave, er at jaktstatistikken fra denne tiden bærer en viss grad av usikkerhet. Usikkerheten skyldes at det fantes et utbredt problem med juks og svindel for å få betalt ut skuddpremier.³⁰ Det er også et viktig moment at norsk rovdyrstamme påvirkes av svensk politikk på grunn av dyr ikke forholder seg til grenser.

Bjørn

Skavhaug antar at det rundt 1850-tallet fantes rundt 4000-5000 bjørner i Skandinavia, hvorav størsteparten på om lag 65% befant seg i Norge.³¹ Rundt 1930, da Stortinget begynte å forandre på regelverket om bjørn antas det at populasjonen var rundt 130 bjørner. Altså et dramatisk fall på relativt kort tid. Rundt 1940 ser det ut til at den særnorske bjørnen var funksjonelt utryddet i nesten hele landet. Store deler av bjørnebestanden fra da Skavhaug skrev sin artikkel antas å ha vært innvandret fra Sverige.³² Bestanden i Sverige økte betydelig på grunn av at det ble satt i gang en rekke fredningstiltak i perioden 1893 – 1927.³³ Siden totalfredningen av bjørn i 1973 har antallet bjørn igjen begynt å stige. På 1990-tallet fantes det mellom 22 – 35 bjørn i Norge, og rundt 1000 i Sverige. I 2011 ble det påvist at det fantes

²⁷ Rovdata: <https://www.rovdata.no/OmRovdata.aspx> (hentet 20.04.2018)

²⁸ NOU 1984: 18 (1984) s. 646

²⁹ Skavhaug (1996) s. 42

³⁰ Richardsen (2012) s. 33

³¹ Skavhaug (1996) s. 43-44

³² Skavhaug (1996) s. 47

³³ Skavhaug (1996) s. 44

minimum 151 brunbjørner i Norge. 51 hunner og 100 hanner.³⁴ Bjørnen er ofte påvist i grenseområdene, og sannsynligvis lever en god del av bestanden deler av året utenfor Norge.

Jerv

Skavhaug har ikke gått like detaljert inn i jervebestanden som med bjørnen. I likhet med bjørnen falt antallet jerv som følge av aktiv jakt, men jerven har likevel holdt seg i de samme traktene. I 1970 ble det konkludert med at jervens utbredelsesområde sannsynligvis ikke hadde hatt noen vesentlige endringer de siste hundre årene.³⁵ I følge Rovdata var jerven funksjonelt utryddet i Sør-Norge, og hadde spredte forekomster i Nord-Norge på 1960-tallet. Fra slutten av 1970-tallet begynte bestanden så å vokse igjen.³⁶ Skavhaug skriver at det rundt 1965 var anslått at det fantes rundt 100 – 150 jerv i Norge, og denne bestanden endret seg ikke i særlig grad frem til jerven ble fredet.³⁷ Jerven ble fredet i Sør-Norge i 1973, og i hele Norge fra 1982. I dag har vi jervebestand mot svenskegrensa. Det finnes også bestander i hele Nord-Norge. Rovdata regner med at det i 2017 var om lag 324 voksne jervindivider.

Ulv

Ulvebestanden ser ut til å ha falt dramatisk i tidsperioden fra utryddelsesloven ble vedtatt. I perioden 1846 til 1932 ble det i gjennomsnitt felt 67 ulver i året. Før 1865 ble det skutt rundt 200 årlig, mens mellom 1928 til 1932 var tallet nede i om lag 5 i året. Skavhaug skriver at bestanden ble redusert til «mer eller mindre tilfeldige streif-dyr», altså ikke noen store flokker. I Samme periode som ulven ble nærmest utryddet i Norge, vokste ulvebestanden i Russland (da under Sovjet) og Finland. Deler av denne stammen har i ettertid utvandret, noe som førte til at vi i Norge fikk en ulvestamme som etablerte seg Hedmarksområdet rundt 1982-1983.³⁸

Ulven ble fredet i 1973, og siden har bestanden vokst. I følge Rovdata var det aldri mer enn 10 ulver totalt i Skandinavia gjennom hele 80-tallet.³⁹ I 1997 var det antatt at rundt 5-7 ulver hadde overvintret i Norge.⁴⁰ Mot årtusenskiftet fantes det derimot om lag 70 – 80 ulver i

³⁴ Rovdata: <https://www.rovdata.no/Brunbj%C3%B8rn/Bestandsstatus.aspx> (hentet 20.04.2018)

³⁵ Skavhaug (1996) s. 49

³⁶ Rovdata: <https://www.rovdata.no/Jerv/Bestandsstatus.aspx> (hentet 20.04.2018)

³⁷ Skavhaug (1996) s. 49

³⁸ Skavhaug (1996) s. 52

³⁹ Rovdata: <https://www.rovdata.no/Ulv/Bestandsstatus.aspx> (hentet 20.04.2018)

⁴⁰ St. meld. nr 35. (1996-1997) s. 8

Skandinavia. Ulven har altså hatt en ganske rask vekst etter det kom finsk-russisk ulv over grensa.

Gaupe

Gaupa har historisk sett vært utbredt i hele sørlige delen av Norge (opp til nordlige delen av Helgeland). Hardt jakttrykk har bidratt til at arten er redusert, og forsvunnet i flere fylker. Gaupebestanden, i motsetning til de andre rovdyrartene, begynte å øke kraftig allerede på 1950-tallet, noe som gjør at fellingsstatistikken også økte fra 1950-tallet og til midten av 1970-tallet. Skavhaug hevder at denne økningen etter all sannsynlighet skyldes at Gaupa ble totalfredet i Sverige fra 1928, i tillegg til et midlertidig stopp i skuddpremieordningen i 1932.⁴¹ Skuddpremiene på Gaupe ble fjernet i 1980, og det ble iverksatt jakttid som gjorde at en ikke kunne skyte den i yngletiden. Dyret ble totalfredet i Sør-Norge i 1992. Fra 1994 har Gaupa vært under kvoteregulert jakt. Gaupa finnes i dag i store deler av Norge, med størst mengde i Midt-Norge. I 2011 fantes det over 400 gauper.⁴²

Ørn

I motsetning til de tidligere nevnte rovdyrartene tar ikke Skavhaug opp ørnebestanden for seg selv i sin tekst. Historiske tall for ørn kan trygt sies å være tvilsomme. Halvor Heyerdahl Rasch, som hadde utarbeidet forslaget til loven om å utrydde rovdyr i 1845, pekte selv på at noe var galt med tallene for felte ørn. Fra 1846 til 1869 hadde det blitt utbetalt så mye som 48 453 skuddpremier for artene hav- og kongeørn, og 64 129 for rovfugl totalt. Rasch mente at dette minst måtte vært 50 000 feilutbetalte premier.⁴³ Feil kunne skyldes feilregistrering i form av annen fugl som var skutt, eller ren svindel. Hva årsaken var trenger vi ikke gå nærmere inn på, men det viktigste poenget er at av gammel statistikk bare forteller at det ble skutt mye fugl, og at ørnebestanden sannsynligvis har sunket betydelig.

Både havørna og kongeørna ble fredet i 1968, og denne fredningen kan sies å være oppstarten for en noe tøffere rovdyrdebatt. Jeg kommer tilbake til dette senere i oppgaven. Nyere tall publiseres av Rovdata for kongeørn viser at bestanden var på mellom 850 – 1200 hekkende par i 2003. Det ble vedtatt at bestanden skulle holdes på datidens nivå. De siste tallene som er

⁴¹ Skavhaug (1996) s. 56

⁴² Rovdata: <https://www.rovdata.no/Gaupe/Bestandsstatus.aspx> (hentet 20.04.2018)

⁴³ Richardsen (2012) s. 34

publisert er fra 2010 – 2014, og bestanden var da på omtrent 963 hekkende par. Ørnene holder primært til i den nordlige delen av landet, fra Nordland og nordover.⁴⁴ Rovdata publiserer ikke tall for havørnbestand, men havørna skal ifølge Statens Naturoppsyn primært ikke jakte på andre dyr enn fisk og åtsler. Derfor kommer havørna relativt sjelden i konflikt med næringsinteresser. Derimot kan havørn forveksles med kongeørna, som kan skape konflikt.⁴⁵

Rovdyrbestand oppsummert

Den norske rovdyrstammen har gått gjennom store endringer fra midten av 1800-tallet og frem til de enkelte dyrene ble vedtatt fredet. Det ser således ut til at utryddingspolitikken virket. Det er likevel viktig å huske at det sannsynligvis er til dels grove feil i datagrunnlaget fra midten av 1800-tallet, men som Richardsen påpeker kan en med sikkerhet si at rovviltbestanden tidligere var langt større enn i dag. Dog med unøyaktige bestandstall.⁴⁶

⁴⁴ Rovdata: <https://www.rovdata.no/Konge%C3%B8rn/Bestandsstatus.aspx> (Hentet 20.04.2018)

⁴⁵ Statens Naturoppsyn: [Statens Naturoppsyn http://www.naturoppsyn.no/content/500048786/Orn-gjor-mindre-skade](http://www.naturoppsyn.no/content/500048786/Orn-gjor-mindre-skade) (Hentet 20.04.2018)

⁴⁶ Richardsen (2012) s. 35

Kapittel 4: Tidlig lovgivning og natursyn

For å sette rovdyrpolitikken inn i en historisk sammenheng skal vi i denne delen se nærmere på hvordan rovdyrpolitikken i Norge var før tidsperioden oppgaven fokuserer på.

Så lenge det har bodd mennesker i Norge har de vært i kontakt med dyr, og dermed også rovdyr. Rovdyr som bjørn ble tidligere jaktet på, blant annet for å få tak i skinn. Det kan antas at det var mye større forekomster av dyr enn i dag. Vi kan for eksempel se i den historiske kilden *Ottars beretning* fra om lag år 890 at nordmenn og samer handlet med bjørneskinn.⁴⁷ *Historia Norvegiae* fra rundt 1160-tallet står det at det var «... uendelig med ville dyr ...» i den norske ødemarken. Her ramses rovdyrene; bjørn, ulv, gaupe, rev og mår opp blant de nevnte dyrene.⁴⁸

Skuddpremier var over mange år det førende prinsippet i rovdyrforvaltningen. Allerede i 1733 opprettet kongen egne rovviltpremier for ulv og bjørn.⁴⁹ Selv om det fantes skuddpremier på rovdyr i flere hundre år var det likevel ikke en politikk alle var enige om. I 1815 ble det for eksempel levert et forslag i Stortinget om å oppheve skuddpremiene på bjørn og ulv, uten at det ligger ved noen begrunnelse.⁵⁰ Den første Jaktloven etter Stortingets opprettelse ble vedtatt i 1818,⁵¹ men den utgjorde ingen vesentlige endringer for Norges rovdyr.⁵²

I 1845 ble det derimot vedtatt en ny jaktlov som hadde betydning for landets rovdyrbestand. Den nye loven fikk navnet *Lov om Udrydding af Rovdyr og om Freding af Andet Vildt*, og lovens formål var, slik navnet tilsa, å få til en systematisk utryddelse av alle landets rovdyrarter. Richardsen, som har brukt sin masteroppgave på denne tematikken, peker på at ny våpenteknologi kombinert med at flere jaktet uten tillatelse førte til en fallende viltbestand, noe som igjen krevde en strengere lovregulering. Rovdyrene gikk etter all sannsynlighet etter husdyr fordi det var mangel på rovdyrenes naturlige byttedyr, samtidig som beitenæringen tok sine husdyr lengre ut i marka.⁵³ Da det skulle skrives ny jaktlov ble det foretatt en vurdering der det ble konkludert med at rovdyr ikke kunne anses som «nyttige», og derfor var det ikke vits å ha dem i naturen. Det ble ikke registrert en eneste motforestilling til utryddelsen av rovdyr i stortingsdebatten om lovforslaget.⁵⁴

⁴⁷ NOU 1984: 18 (1984) s. 643

⁴⁸ NOU 1984: 18 (1984) s. 646

⁴⁹ Skavhaug (1996) s. 42

⁵⁰ Stortingsprotokoll 1815-16 s. 296 - 297

⁵¹ Skavhaug (1996) s. 5

⁵² Sørensen (2012) s. 104

⁵³ Richardsen (2012) s. 37

⁵⁴ Richardsen (2012) s. 7

Skuddpremieordningen ble opprettholdt i mange år, og alle som ønsket å jakte på rovdyr kunne gjøre det.⁵⁵ I 1932 skjedde det derimot gjort en del endringer for forvaltningen av bjørn. Man fjernet den statlige skuddpremie⁵⁶ og innførte samtidig en jakttid som gjorde at en bare kunne jakte på bjørn mellom 15. mai og 1. november. I loven het det at dyrene hverken skulle jages eller drepes utenom i denne tidsperioden.⁵⁷ De nye jakttidene medførte at en ikke lenger kunne bedrive såkalt hijakt. Det ble også innført en rekke reguleringer i loven for hvordan måte vilt kunne fanges på, for eksempel ble fotsaks og gift ikke lenger tillatt. Likevel var det en åpning for at regjeringen kunne tillate disse virkemidlene på rovdyr dersom dette var ønsket i lokalsamfunnet.⁵⁸ Under okkupasjonen valgte Quislings regjering å frede bjørnen i sin egen jaktlov, men denne loven ble opphevet etter krigens slutt.⁵⁹

Holdninger til natur og dyr

Det er ikke bare lovverk som har endret seg over tid, også menneskets syn på naturen og det som finnes i den har gått gjennom forandringer. Grunnen til at debatten om rovdyr kan sees på som særlig interessant i dyrevelferdssammenheng er at rovdyr er dyr som jakter på andre dyr. Dermed er ikke rovdyrdebatten en debatt for/mot dyr, men den har et større naturmangfoldsperspektiv.

På 1800-tallet var den dominerende ideologiske tanken at naturen, og det som fantes i den, var til for mennesket. I ettertid av at Darwins teori om evolusjon ble lansert mistet denne tanken feste, og folk har blitt mer oppmerksom på hvordan ting i naturen henger sammen. Endres bare en liten ting i naturen kan det få store konsekvenser.⁶⁰

Richardsen viser til to ulike syn på dyr: antroposentrisme og ikke-antroposentrisme,⁶¹ I det første synet, som var dominerende før, er det kun mennesket som har iboende verdi, mens i det andre synet har også dyr en verdi i seg selv. Alsmås skriver at i moderne tid blir husdyr i større grad tillagt samme egenskaper som kjæledyr eller mennesker, og at dette har bidratt til økt konflikt tilknyttet husdyr- og beiteæringa.⁶²

⁵⁵ Stortingstidene (1951) s. 703

⁵⁶ Richardsen (2012) s. 9

⁵⁷ Lovhefte (1932) s. 26

⁵⁸ Lovhefte (1932) s. 27

⁵⁹ Sjørensen (2012) s. 106

⁶⁰ Richardsen (2012) s. 18

⁶¹ Richardsen (2012) s. 21

⁶² Alsmås (2002) s. 359

Kapittel 5: Jakten blir «human» (1945 – 1965)

Den første store saken etter andre verdenskrig som påvirket rovdyrpolitikken var vedtaket om ny jaktlov. I dette kapitlet skal debatten om denne jaktloven og konsekvenser av den gjennomgås.

Jaktloven 1951

I 1951 ble det vedtatt en ny jaktlov. Sørensen viser i sin bok at loven tok en del mer hensyn til dyrenes ve og vel, noe som var et nytt element i norsk jaktlovgivning.⁶³ At dyrs velbefinnende nå skulle ha noe å si kan tyde på en begynnende holdningsendring, og det er derfor naturlig å se på debatten i forkant av at denne loven ble vedtatt i Stortinget.

Bredo Berntsen viser til at en allerede ved debatten om lovendringene i 1932 kunne se en begynnende holdningsendring til rovdyr.⁶⁴ Hensynet til viltbestand, og en del strenge reguleringer ble allerede den gang tatt inn i loven. Bestillingen av et større lovverk, og nedsettelse av egen jaktkomité som skulle arbeide med et nytt lovutkast, skjedde også på 30-tallet. Planen var at dette lovutkastet skulle behandles av Stortinget i 1940. Det at loven, og flere av de endringene som kom med skjedde så sent som i 1951 skyldes nok krigsutbruddet.

Etter krigen ble saken først lagt frem til behandling i 1949, men utsatt igjen på grunn av stor saksmengde til Stortinget samme året.⁶⁵ I 1950 var det enda ikke noen proposisjon i sikte, og Bondepartirepresentanten Wilhelm Bredal fra Østfold etterlyste denne gjennom et spørsmål til statsråden. Statsråd Kristian Fjeld (Ap) i Landbruksdepartementet, som på denne tiden var ansvarlig for alle saker angående vilt, pekte på at loven ble forsinket på grunn ønsket om å ta inn nye innspill som var kommet i mellomtiden, fremfor å legge frem en kopi av proposisjonen fra året før.⁶⁶ Proposisjonen ble til slutt lagt frem 19. januar 1951, og lovforslaget ble offisielt kalt «Lov om viltstellet, jakt og fangst».⁶⁷

Nye elementer i loven var for eksempel at alle landets kommuner skulle opprette egne viltnemder. Viltnemdene skulle ta seg av jakt og vilttematikken. Hver region fikk tilsette såkalte viltforvaltere.⁶⁸ Vi kan derfor si at loven inneholdt desentraliserende elementer. Et av lovens formål var å ta tak i en fallende viltbestand, samt at flere hensyn til dyrenes

⁶³ Sørensen (2012) s. 106

⁶⁴ Berntsen (2011) s. 85

⁶⁵ Stortingstidene (1949) s. 465

⁶⁶ Stortingstidene (1950) s. 180

⁶⁷ Ot. prp. nr. 9 (1951) s. 1

⁶⁸ Sørensen (2012) s. 106

velbefinnende skulle inn. Jakten skulle bli mer «human».⁶⁹ Den mest interessante endringen, når det kommer til rovdirene, er at bjørnen var tatt ut fra grupperingen av store rovdyr det kunne jaktes fritt på. Det innebar ikke at loven gikk inn for en fredning av bjørnen.

Forskjellen var at jakt på bjørn ble begrenset til jegere som fikk særskilt tillatelse fra viltneimda.⁷⁰ Dette er nok først og fremst en videreføring, og en noe hardere linje, av reguleringene som ble innført på 1930-tallet. Dette signaliserer iallfall et forsøk på å få kontroll over hvem som gikk på jakt. Det ble lagt inn en hjemmel som gjorde at regjeringen hadde fullmakt til å frede de arter den selv mente det var grunnlag for å frede, så fremt loven ikke nevnte dyret eksplisitt.⁷¹ Loven var i så måte en fullmaktslov, som ga regjeringen og statsapparatet mer makt enn tidligere. Å øke fullmaktene var blitt vanlig i etterkrigstiden for å skape et mer handlekraftig statsapparat, og denne loven er nok en bekreftelse på dette.⁷²

En gjennomgang av debatten tilknyttet lovforslaget viser at representantene fra de forskjellige partiene var mest opptatt av å diskutere ekspropriasjon av jaktområder, og interessekonfliktene mellom allemannsretten og grunneierrettigheter. Hverken rovdyr, eller dyrerettigheter ble viet oppmerksomhet i debatten i forhold til denne tematikken.

Sannsynligvis fordi det var her representantene faktisk var uenig på tvers av politiske blokker. Det skal nevnes at et mindretall av jaktlovkomitéen som hadde arbeidet med lovforslaget i forkant av krigsutbruddet hadde gått inn for en totalfredning av bjørnen.⁷³ Dette mindretallet ble ikke hørt av noen politikere i stortingsbehandlingen

Landbrukskomitéen som leverte innstillingen gjorde noen bemerkninger om rovdyrforvaltning. Den viktigste var at den såkalte frie jakten på ulv, jerv og gaupe bare kunne gjennomføres dersom det var grunnlag til å tro at det fantes rovdyr på området. Dette for å unngå misbruk av regelen.⁷⁴ I debatten ser vi at dette var en sak flere stortingsrepresentanter var opptatt av, sannsynligvis fordi det foregikk en del ulovlig jakt.

Formann i landbrukskomitéen Olav B. Oksvik fra Møre og Romsdal (Ap) bemerket i det han presenterte landbrukskomitéens innstilling: «*Det er tanken på at viltet ikke bare skal jages, men at det skal beskyttes, som er bærende idé i den lov vi har her i dag, i sammenligning med de gamle lover, hvor den harde brutale kamp for tilværelsen var så å si det eneste som man la*

⁶⁹ Skavhaug (1996) s. 7

⁷⁰ Stortingstidene (1951) s. 737 - 738

⁷¹ Lütken og Rom (1953) s. 101

⁷² Grønlie (2014) s. 50

⁷³ Innst O. XXI (1951) s. 3

⁷⁴ Innst O. XXI (1951) s. 19

avgjørende vekt på der».⁷⁵ Han hevdet at dette kom frem ved å se på lovens navn, nærmere bestemt «viltstellet». Til delen som omhandlet ulv, jerv og gaupe hadde Oksvik med seg et tilleggsforslag. Forslaget lød som følger: «*viltstyret kan fastsette nærmere vilkår for utøvingen av denne jakt.*»⁷⁶ Dette var ikke en dramatisk endring, men snarere en presisering for å påse at jakten gikk riktig for seg. Ellers var Oksviks innlegg en fremførelse av argumentene hans komité hadde for innstillingen, og det kom klart frem av innlegget at Oksvik støttet praksisen med fri jakt av rovdyrene, men det måtte altså skje på rett vis. Bekymringene til Oksvik var at folk kunne bruke rovdryjakt som påskudd for å drive annen jakt.⁷⁷ Det er tydelig at komitéen og Oksvik var bekymret for krypskyting (ulovlig jakt).

Bekymringen om krypskyting ble også delt av Per Borten fra Sør-Trøndelag (B) som mente at jakten på ulv, jerv og gaupe ikke kunne være helt fri. Dette handlet ikke om at han var uenig i rovdryjakt, men at han ønsket at folk bare skulle kunne bære våpen i skog og mark dersom de hadde løyve. Det var nemlig et problem, i hans distrikt, at folk jaktet på bufe (nyttedyr) ulovlig. Strengere våpenregulering kunne ifølge han derfor være nyttig.⁷⁸

Statsråd Fjeld tok flere ganger opp at det var viktig å bevare viltbestanden. Han hadde et sterkt ønske om at flere, også de som ikke dro på jakt, skulle benytte seg av naturen. «*Jeg skulle ønske – det er min personlige oppfatning – at det meldte seg mange pasifister i denne krigen for å utrydde den siste rest av viltet i skogene våre*». Om endringene til innstillingen som var gjort av landbrukskomitéen sa han «*Jeg vil bare ha det tilføyet at de fleste av de endringen som er gjort, betyr en bedring av lovutkastet*».⁷⁹

Fra de borgerlige partiene ble det uttrykt at det var konsensus rundt viltpleien. Hans Oskar Evju fra Buskerud (B) slo fast at: «*Vi er alle interessert i en bedre viltpleie og håper at den nye lovs bestemmelser vil medvirke hertil*»⁸⁰.

Den representanten som viet rovdyrene størst oppmerksomhet var Isak Larsson Flatabø (Ap) fra Hordaland, selv om han fremstod som ganske alene i sitt syn. Han pekte på at bjørnen ikke var nevnt sammen med de andre store rovdyrene som kunne jaktes fritt av alle borgere. «*... eit slag trolldom eller bjørnelureri må det vera med dette, når Stortinget si landbruksnemd kjem med framlegg om ny jaktlov, utan å nemda det største rovdryr her i landet, bjørnen med eit*

⁷⁵ Stortingstidene (1951) s. 681

⁷⁶ Stortingstidene (1951) s. 682

⁷⁷ Stortingstidene (1951) s. 682

⁷⁸ Stortingstidene – Lagting (1951) s. 227

⁷⁹ Stortingstidene (1951) s. 687

⁸⁰ Stortingstidene (1951) s. 696 - 697

einaste ord.»⁸¹ Videre kunne Flatabø fortelle om at det fortsatt fantes mange som husket bjørnens herjinger, og han takket de jegerne som hadde bidratt til å redusere det han beskrev som bjørnens redselsvelde. Han pekte på at så lenge det fantes noen etterkommere av bjørnen i Norge kunne de påføre skader. Flatabø la dermed frem det som for rovdyrpolitikken ble debattens mest interessante forslag, nemlig at bjørnen skulle tilbake sammen med de andre rovdirene som det kunne jaktes fritt på.⁸² Derimot var det ingen representanter i salen som tok til ordet for å debattere forslaget, og Flatabø fikk kun gehør hos fem andre representanter under avstemmingen.⁸³ Den eneste som viet Flatabøs innlegg noe tid var statsråden som avviste forslaget: «*Eg høyrar til dei som meiner at vi må ha råd til å ha ein to-tre bjørnar her i landet, endå det kanskje skulle bli ein sau eller to som måtte lata med livet.*»⁸⁴ Ut fra statsrådets uttalelser, og avstemmingen kan vi se at det store flertallet altså mente at bjørnen hørte hjemme i den norske faunaen, men at det heller ikke var konfliktpreget nok til at en ville bruke særlig tid på debatten. Man var altså sikker på flertall. Flatabø kom altså med noe som kan betraktes som et soloutspill.

Det kom mange utsagn som viste at representanter brydde seg om dyrelivet, og dyrenes velbefinnende. Amund Skarholt fra Sør-Trøndelag (Ap) sa: «*For alle dem av oss som er naturelsekere og liker å gå i skog og mark og se dyre- og fugleliv, har det vær sørgerlig å se hvordan vår viltbestand er blitt mer og mer utryddet*». Skarhold påpekte at enkelte prøvde å legge skylden for denne utryddelsen på rovdyr eller sykdom «*... men hvis vi skal være ærlige må vi vel innrømme at det er mennesket selv, ..., som får ta det største ansvar for den utryddelse av viltbestanden som vi har hatt.*»⁸⁵

Leif Hansen (Ap) fra Hedmark sa at «*... etter min mening hensynet til vår viltbestand som må være utgangspunktet for lovens oppbygning, ånd og formål. Jaktinteresse og jakthensynene må komme i annen rekke.*».⁸⁶ Utsagnet viser nok en gang en holdning som signaliserer at en må ta vare på dyrene.

Ut fra stortingsdebatten som helhet kan en si at politikerne som vedtok og debatterte den nye jaktloven i 1951 var fullstendig klar over at denne loven førte med seg endringer som tok hensyn til dyrenes velbefinnende i større grad enn tidligere lovverk. Dyrevern var således blitt

⁸¹ Stortingstidene (1951) s. 707

⁸² Stortingstidene (1951) s. 708

⁸³ Stortingstidene (1951) s. 738

⁸⁴ Stortingstidene (1951) s. 720

⁸⁵ Stortingstidene – Lagting (1951) s. 215

⁸⁶ Stortingstidene (1951) s. 695

noe Stortinget brydde seg om, og debatterte. Når det kommer til rovdyrenes plass i norsk natur ser det ikke ut til at det var et stort taktskifte. De begrensningene en var opptatt av å innføre da det gjaldt rovdyrene kom av frykt for krypskyting, og ikke fordi en var opptatt av rovdyrene i seg selv. I Lagtinget dreide debatten seg noe mer om viltpleie og en synkende viltbestand enn i Odelstinget, men heller ikke her var det rovdyrene en var opptatt av.

Det var altså ikke noen store uenigheter om hvordan rovdyr skulle behandles fra Stortingets side. Debatten viser at selv om Stortinget var klar over at dette var en ny retning for hvordan lovverket behandlet dyr så var det ikke dette temaet som ble viet mest tid på fra politikernes side. Kanskje fordi det ikke var uenighet om rovdyrforvaltning og dyrevelferd? Det kommer heller ikke frem noen stor sentrum-periferi-konflikt, ettersom representanter som uttaler seg positivt til lovforslaget kommer fra mange ulike fylker. Faktisk kom mange representanter fra distrikter som i senere år har markert seg i rovdyrdebatten.

Kort sagt, debatten om den nye jaktloven i 1951 handlet i liten grad om rovdyr, men var en mer klassisk debatt om eiendomsrett mot allemannsrett. Den store rovdyrdebatten lot altså vente på seg. Om viltpleien oppsummerte representanten Lindeberget (Ap) det best: «*Ja, det er vi jo alle enige om, det er ikke delte meninger om det.*»⁸⁷ En av grunnene til at tematikken ikke førte til opphetet debatt er nok at de fleste rovdyrbestandene på denne tiden i praksis var utryddet i Norge. Debatten tiltok imidlertid etter hvert som verneiveren ble større og bestanden vokste.

Økning av rovdyrskader

I årene etter den nye jaktloven ble vedtatt dukket rovdyrdebatten fra tid til annen opp på Stortinget. I 1961 fremmet Nord-Trøndelagsrepresentanten Jon Leirfall (Sp) en interpellasjon som tok for seg skader på småfe. Han ba landbruksministeren svare på to spørsmål.

1. «*Er Landbruksdepartementet merksam på at skadene på småfe ved rovdyr har auka slik i dei siste åra at det truer næringsgrunnlaget for jordbruket i mange fjellbygder, og har departementer planer om tiltak som kan avgrense disse skadene?*
2. «*Kva er grunnen til at departementet ikkje vil gi full ersatning for sau som er drepen av bjørn?*»⁸⁸

⁸⁷ Stortingstidene – Lagting (1951) s. 228

⁸⁸ Stortingstidene (1961) s. 2232 - 2233

Leirfall poengterte at det var rev, ørn, gaupe og bjørn som stod bak de verste rovdyrskadene, men han ville i hovedsak debattere bjørn og gaupe. Leirfall var bekymret fordi stadig flere rovdyr tok sau, men også fordi en i Trøndelag kunne finne gaupesport overalt i skogen, til og med helt ned i bygdene. Han mente at dersom en ikke foretok seg noe så ville livsgrunnlaget i fjellbygdene bli ødelagt.

Statsråd Einar Wøhni, fra Troms, i Landbruksdepartementet (Ap) fremhevet at de fleste tap av sau skyldtes sykdom, og at de store rovdirene, som Leirfall ville diskutere, totalt sett ikke utgjorde en stor trussel for sau på beite. Han pekte likevel på at «... *den saueier som rammes, rammes i mange tilfelle svært hardt.*»⁸⁹ Statsråden poengterte også at det ikke fantes noen beregninger på hvordan rovdyrbestanden hadde utviklet seg, men til påstanden om at antall større rovdyr var økt uttalte han at det var «... *sikkert riktig*». Likevel mente statsråden at plagen ikke var stor nok til at en kunne kalle det en fare for næringen. Wøhni slo fast at han mente det var to løsninger for å begrense skader gjort av rovdyr. Det ene var total utryddelse, det andre var å holde artene under «.. *et rimelig nivå*».⁹⁰ Til spørsmålet om det å gi erstatning for bjørnens herjinger svarte statsråden at han også mente summen var lav.⁹¹

Leirfall sa seg uenig med statsråden på punktet om at rovdirene ikke utgjorde en trussel for næringen, og at statsråden opererte med alt for lave tall på rovdyrskader enn det som var reelt.⁹² Det ble antydnet at statsråden overså det som skjedde i distriktene. «*Dersom statsråden ville snakka med folk fra distrikta, vil han overalt høre at det er rovdyrskadana som er den største trugselen mot småfedrifta*».⁹³ Leirfall foreslo deretter at en måtte utvide bjørnejakten i de områdene som ble utsatt for bjørneangrep for å få ned bestanden. Han fremhevet at man måtte utvide jakttiden, tillate hijakt, innføre skuddpremier på «skadebjørn». Bøndene kom etter Leirfalls mening ikke til å bli fornøyde dersom «.. *dei skal produsere bjørnemat*».⁹⁴ Leirfall ville også ha økte skuddpremier på gaupe.

Iver J. Unsgård fra Sør-Trøndelag (Ap) tok også ordet i debatten. Han sa seg enig med Leirfall om at et økende antall rovdyr var en utfordring for bøndene. «*Det må være helt klart at rovviltbestanden må søkes holdt nede. Derimot er det sterkt delte meninger om det er riktig*

⁸⁹ Stortingstidene (1961) s. 2235

⁹⁰ Stortingstidene (1961) s. 2235

⁹¹ Stortingstidene (1961) s. 2236

⁹² Stortingstidene (1961) s. 2236

⁹³ Stortingstidene (1961) s. 2236

⁹⁴ Stortingstidene (1961) s. 2237

å gå inn for hel utrydding.».⁹⁵ Unsgård gjorde det klart at han ønsket en rovdyrstamme, men gjorde det klart at den måtte være minimal.

I debatten som fulgte ble det uttrykt varierende meninger om skuddpremier, men mange virket å ville øke dem.⁹⁶ Mons Arntsen Løvset fra Sør-Trøndelag (H) poengterte at staten brukte mye penger på skuddpremier uten at dette viste resultater, og var derfor skeptisk til en slik ordning. Han tok til ordet for at det var behov for en felles Skandinavisk forvaltning, siden dyrene ikke forholdte seg til grenser.⁹⁷ Dette synet skulle i senere år bli et konfliktelement innen rovdyrdebatten.

Denne debatten viser at det stort sett var enighet om at man skulle ha rovdyr i landet, men at en rekke representanter fra ulike partier presiserte at bestanden måtte være minimal. Det var også enkelte representanter, som Einar Hovdhaugen fra Oppland (Sp) som stilte en viss mistillit til de som forvaltet skuddpremiene (altså viltstyrene). I debatten sa han «*Dessverre er det mange i dag som sit att med eit inntrykk av at Viltstyret helst vil ned med desse skoddpremiene eller ta dei bort*».⁹⁸ Det var også slik at flere debattanter stilte tvil om statsråden faktisk brydde seg om beitenæringen. Debatten viser at da rovdyrstammen økte, og skadene rovdyr fører med seg ble større, så kom debatten til Stortinget med en hardere tone mot statsrådene, og mer mistenkeliggjøring av forvaltningen. Konfliktlinjen her gikk altså på i hvilken grad beitenæringens interesser ble ivaretatt, men viser at distriktsrepresentantene fryktet for bygdenes livsgrunnlag. Frykten gikk også på om en i det heletatt ble tatt seriøst av statsapparatet, i den forstand kan dette sees på som en sentrum-periferi-konflikt.

⁹⁵ Stortingstidene (1961) s. 2238 (Står s. 2239 på siden i dokumentet grunnet trykkfeil)

⁹⁶ Stortingstidene (1961) s 2240

⁹⁷ Stortingstidene (1961) s 2242

⁹⁸ Stortingstidene (1961) s 2239

Kapittel 6: Miljøpolitikken fremmarsj (1960 – 80)

1. oktober 1965 ble Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske (senere Direktoratet for naturforvaltning) opprettet. Direktoratet fikk stor innvirkning for rovdyrforvaltningen siden direktoratet fokuserte mer på vern enn det var gjort tidligere.⁹⁹ I denne delen skal vi se nærmere på hvordan disse endringene ble debattert i Stortinget.

Grunnlag for fredning

Utover 1960-tallet ble vern og miljøpolitikk et stadig viktigere saksfelt. Berntsen peker på at miljøvern tidligere hadde hatt et elitepreg, og at miljøet knyttet til saksfeltet stort sett bestod av folk med vitenskapelig bakgrunn.¹⁰⁰ På 1960-tallet begynte imidlertid miljøvern å bli en mer «folkelig» tematikk og debatten ble drevet frem av personer med bakgrunn fra ulike samfunnslag.¹⁰¹ Nye organisasjoner, for eksempel Natur og Ungdom (1967), ble stiftet.¹⁰² Det ble holdt flere demonstrasjoner, blant annet mot etablering av nye vassdragsutbygginger.¹⁰³ Samfunnet gikk i noe grad bort fra idéen om klassisk «naturvern», som handlet om direkte inngrep i naturen eller forurensning. Nå hadde folk blitt mer bevisst på «økologi», altså sammenhengen mellom organismer og miljøet de befinner seg i.¹⁰⁴ Rondane, Norges første nasjonalpark, ble opprettet 21. september 1962, og i 1967 gikk Stortinget inn for å opprette hele 16 nye nasjonalparker.¹⁰⁵

Miljøverndepartementet ble etablert 8. mai 1972. I følge Berntsen var det tverrpolitisk enighet blant partiene om denne formaliseringen av miljøvernpolitikken,¹⁰⁶ Det var derimot uenighet om hva som skulle inn under departementet.¹⁰⁷ Etableringen av departementet signaliserte at politikkkfeltet hadde fått økt prioritet. Et departement har stor autoritet, og departementet gjorde en rekke vedtak som fikk varige følger for blant annet rovdyrpolitikken. I perioden etter etableringen, men også rett før, ble flere av de store rovdyrartene fredet, noe som var et markant brudd med den tidligere førte rovdyrpolitikken. Det var imidlertid ikke Stortinget selv om vedtok fredningene av rovdyrene. Det var embetsverket som gjorde endringene, noe

⁹⁹ Forvaltningsdatabasen: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/19804/endringshistorie> (Hentet 20.04.2018)

¹⁰⁰ Berntsen (2011) s. 109

¹⁰¹ Benum (1998) s. 152

¹⁰² Benum (1998) s. 30

¹⁰³ Benum (1998) s. 28

¹⁰⁴ Benum (1998) s. 30

¹⁰⁵ Berntsen (2011) s. 263

¹⁰⁶ Berntsen (2011) s. 177

¹⁰⁷ Benum (1998) s. 35

de kunne gjøre med bakgrunn i den fullmakten som Stortinget vedtok i 1951. Fredningene som ble gjort mellom 1951 og til ny viltlov kom i 1981 ble dermed gjort gjennom kongelige resolusjoner med hjemmel i jaktloven.¹⁰⁸ Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske var etaten som fikk hovedansvaret for viltstell, og dermed fredninger.

Politisk debatt som følge av ørnefredning

I 1968 valgte regjeringen, gjennom en resolusjon, å frede havørn og kongeørn. Dette skjedde uten debatt i Stortinget. Ørnefredningen ble ikke like godt mottatt av alle, og Erling Engan (Sp) valgte å sende inn en interpellasjon slik at problemstillingen ble tatt opp i Stortinget året etterpå. Denne debatten ble svært tilspisset, og vi kan tydelig se en hardere retorikk enn ved tidligere anledninger der rovdyrpolitikken har vært diskutert i Stortinget. Debatten handlet imidlertid om rovdyrfredning på generelt grunnlag, og ikke bare om ørn. Konkret var spørsmålet: *«Bør ikke spørsmålet om de omfattende rovdyrfredninger som nå er på tale – herunder totalfredningen av ørn, forelegges Stortinget før de settes ut i livet?»*¹⁰⁹

Engan sådde tvil med om landbruksministeren, statsråd Bjarne Lyngstad fra Nord-Trøndelag (V), i det hele tatt kunne kalle seg en venn av småfe- og reindriftsnæringen. Han hevdet at uroen som hadde spredt seg i næringen hadde bakgrunn i en politikk som ble oppfattet som et overgrep fra regjeringens side. Særlig siden erstatningsordningen for tap av husdyr tatt av rovdyr, ifølge Engan, var meget uklar. Engan poengterte at fredning av rovdyr, særlig når rovdyrene ikke ble sett i sammenheng, fikk uhørte sjokkvirkninger hos de som levde med dem. Han tok også opp både jerv og gaupe, og gjorde det klart at han mente det var galskap om noen ville frede dem. Engan var ikke tilhenger av rovdyr, og tegnet et bilde av fredelige husdyr som ble angrepet: *«At fredelige matnyttige dyr i utregnsmaal skal utsettes for de verste pinsler når rovdyr angriper, bør jo også kalle på oppmerksomheten.»*¹¹⁰ Engan poengterte at han selv ikke ville utrydde rovdyra, men fredning var han imot.

Statsråd Lyngstad i Landbruksdepartementet poengterte at det ble utredet en ny lov, og at ett moment i utredningen var fredning av alle dyr, med mindre de eksplisitt var nevnt i jaktloven. Han hevdet at fagfolk mente rovdyrene lå an til å bli fullstendig utryddet, og at det var en betydelig nedgang i antall slike dyr. Det ble også sagt at det forelå et betydelig press fra både

¹⁰⁸ Miljøstatus: <http://www.miljostatus.no/tema/naturmangfold/arter/fredete-arter/fredning-av-rovvilt/> (Hentet 20.04.2018)

¹⁰⁹ Stortingstidene (1969) s. 2431

¹¹⁰ Stortingstidene (1969) s. 2432

opinionen og fra utlandet, da særlig de nordiske landene, for å ikke utrydde sårbare dyrearter. Norsk lovgivning gikk, ifølge Lyngstad, mye lengre når det gjaldt å tillate jakt på rovdyr i forhold til regelverkene i andre europeiske land. Lyngstad sa at «*det har ikkje vore så rent lite kritikk over dette*» og skyldte på at det var tradisjon og opinionen i distriktene som gjorde at det var slikt. Lyngstad ville ikke ta standpunkt i sakene om øvrig fredning på daværende tidspunkt, men ønsket en egen proposisjon om dette etter at den nye jaktlovkomiteen hadde lagt frem sin innstilling slik at Stortinget fikk sagt sin mening.¹¹¹

I løpet av debatten ble det fra Engan sin side uttrykt at en fra lokalt hold ikke kunne se noen tilbakegang i rovdyrbestanden. På den tiden kunne en for eksempel se gauper i Saltenområdet der han var fra. «*.. også fabulerer vanlige embetsmenn, som bonden indirekte betaler, bl.a, om at vi skal frede dette udyret!*»¹¹² Engan var ikke alene, Jonas Enge fra Nordland (AP) tok også opp denne problemstillingen i debatten, men nevnte også jerv. Påstanden stemmer forøvrig, iallfall for gaupe, med rovdyrtallene vist tidligere i denne oppgaven.

Gaupebestanden hadde begynt å øke noe på denne tiden. Om husdyrenes lidelser sa Engan: «*Det er det ingen av disse naturvernromantikerne som bekymrer seg om!*»

Debatten fikk flere inntegnede talere fra flere partier og fylker, og det var ulike meninger. Ordskiftet var til tider veldig hardt. Representanter fra alle partier uttrykte seg skeptisk til fredningen, og Nord-Trøndelagsrepresentanten Ola Kveli (V) fra statsrådets eget parti mente det var problematisk at et direktorat skulle ha så mye makt at det kunne berøre en hel næring.¹¹³

Flere partier var på talestolen og uttrykte sin skepsis til både fredningen av ørnen, men de fleste var mest bekymret for fremtidige fredninger. Dette gjaldt utrolig nok særlig representanter fra regjeringens egne partigrupper. På denne tiden var landet styrt av Borten-regjeringen som bestod av Senterpartiet, Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti. Borten selv var Senterpartimann. KrF-representanten Karl J. Brommerud gikk så langt at han foreslo at regjeringen skulle oppheve fredningen.¹¹⁴ Det kan dermed virke som regjering og Storting ikke var helt samkjørte på denne tiden. Brommeruds forslag ble imidlertid trukket før debatten var over, fordi statsråden lovte en egen sak til Stortinget senere.¹¹⁵

¹¹¹ Stortingstidene (1969) s. 2434

¹¹² Stortingstidene (1969) s. 2434

¹¹³ Stortingstidene (1969) s. 2437 - 2438

¹¹⁴ Stortingstidene (1969) s. 2440

¹¹⁵ Stortingstidene (1969) s. 2443

At regjeringen ikke var helt på linje med alle sine egne stortingsrepresentanter var ikke enestående for posisjonen, også innad i opposisjonen ser det ut til å ha vært delte meninger. Arbeiderpartiet hadde representanter som frontet helt ulike syn. Olav Gjærevoll fra Sør-Trøndelag var klar på at han støttet ørnefredningen, og mente interpellanten og hans støttespillere gikk langt utenfor det han mente var beviselige fakta. «*Det ville være å gi en fullstendig fortegnet bilde av den faktiske situasjonen å framstille rovdyrspørsmålet som et stort problem i dagens Norge*». ¹¹⁶ Gjærevoll var sterk tilhenger av fredning av flere rovdyrarter, som for eksempel ulv, og ønsket et nytt prinsipp om at alle dyr skulle være fredet. Kun dyr det var gitt eksplisitt jakttillatelse på skulle kunne skytes. Andre representanter fra Ap for eksempel Jonas Enge, fra Nordland uttrykte seg negativt til vernebestemmelsene.

Regjeringspartiene hadde forøvrig representanter som stilte seg positiv til både svaret fra statsråden, men også verning. Øyvind Bjorvatn fra Aust-Agder (V) stilte seg positiv til statsrådets holdning og uttalte blant annet: «*Personlig mener jeg samfunnet må være villig til å betale en ganske høy pris for å verne om naturen ...*» ¹¹⁷.

Det var en tendens til at flere representanter, både Engan selv, men også andre, kom med karakteristikk av dem som ville frede rovdyrene. I dette tilfellet kommer den tidligere nevnte konfliktlinjen «vekst-vern» tydelig inn. Noen var mer opptatt av vern av rovdyr for å opprettholde et naturmangfold, mens andre var opptatt av at dette ikke skulle gå ut over beitenæringa. Ingen representanter tok til ordet for å utrydde rovdyr, og mange av dem som uttalte seg negativt om potensielle fredninger pekte på at de ikke ville utrydde rovdyrene. Konflikten gikk på hvilke tiltak man eventuelt skulle gjennomføre, og at rovdyrene ikke skulle få forrang foran husdyrnæringa. Noen tok til ordet for bedre erstatningsløsninger, andre mente at en burde prøve å få rovdyra til å oppholde seg unna områder med husdyrnæring.

Det Stortinget på denne tiden ser ut til å være enige om er at debattene burde vært avholdt i Stortinget og ikke avgjort i departement og direktorat. Mange representanter var bekymret for at regjeringen (nærmere bestemt Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske) satt med store fullmakter, og dermed var mye av påvirkningskraften utenfor Stortingets kontroll. Dette var ikke et unikt tilfelle, og Grønlie fremhever at det gjennom flere år hadde vært en debatt om problemstillingen knyttet til stadig mektigere direktorater. ¹¹⁸ Helt siden krigens slutt

¹¹⁶ Stortingstidene (1969) s. 2442

¹¹⁷ Stortingstidene (1969) s. 2441

¹¹⁸ Grønlie (2014) s. 94

hadde statsapparatet bygd seg opp, og regjeringen hadde fått flere fullmakter. Regjeringens økte makt skjedde samtidig med at staten stadig tok på seg nye oppgaver. Altså etterhvert som velferdsstaten ble bygget opp. Det ble også opprettet en rekke direktorater som skulle være «frittstående» slik at statsråden og politikerne kunne bruke mer tid på overordnet politikk.¹¹⁹ Akkurat dette aspektet ved rovdyrdebatten skiller seg derfor ikke noe vesentlig ut fra annen politisk debatt på denne tiden.

Regjeringsskifte og nytt miljøverndepartement

I etterkant av interpellasjonsdebatten om ørnefredning skjedde det mye i vernepolitikken. Naturvern fikk enda mer fokus, blant annet var det *europaisk naturvern* i 1970 som skulle bidra til mer fokus på miljø og naturvern.¹²⁰ Det ble samme året foreslått og vedtatt en ny naturvernlov, som fikk innvirkning på rovdyrpolitikken siden den i større grad enn tidligere lovverk åpnet for at regjeringen kunne gjøre øyeblikkelige fredninger av truede dyrearter uten Stortingets involvering.¹²¹ I debatten om den nye loven om naturvern var ikke rovdyrene hovedtema, men Arnt Hagen (Sp) fra Møre og Romsdal mente at «*Ein må etter mitt syn ikkje gå så langt i fredning av rovdyr at det vært umogleg for bøndene å drive næringa si.*»¹²² Dette ble avvist av kommunalminister Helge Lund Seip (V) den ansvarlige statsråden, som slo fast at «*de store rovdyrene har en plass i norsk fauna. Vi vil bli et fattigere land den dagen den siste bjørnen er skutt eller død av mangel på levemuligheter.*»¹²³ Forøvrig var ikke dette tema i debatten, og gjeldende punkt i loven ble enstemmig vedtatt.¹²⁴

Arbeiderpartiet tok over makta i et regjeringsskifte i 1971. Med hjemmel i den nye naturvernloven ble det 28. mai samme året iverksatt midlertidige fredninger av ulv og bjørn. Bjørnen ble kun fredet i Oppland og Buskerud.¹²⁵ Senere ble det under denne regjeringen, som nevnt, opprettet i et eget miljøverndepartement med verdens første miljøvernminister, Olav Gjærevoll. Gjærevoll var, som vist, en aktiv politiker for fredning av truede dyrearter, også rovdyr. I forbindelse med opprettelsen av miljøverndepartementet ble Direktoratet jakt,

¹¹⁹ Grønlie (2014) s. 66

¹²⁰ Berntsen (2011) s. 157

¹²¹ Lovhefte (1970) s. 97

¹²² Stortingstidene (1970) s. 616

¹²³ Stortingstidene (1970) s. 628

¹²⁴ Stortingstidene (1970) s. 632 - 634

¹²⁵ Miljøstatus: <http://www.miljostatus.no/tema/naturmangfold/arter/fredete-arter/fredning-av-rovvilt/> (Hentet 20.04.2018)

viltstell og ferskvannsfiske flyttet og lagt under departementet. Resultatet ble at ansvarlig statsråd for vilt, og rovvilt, ble miljøvernministeren.¹²⁶

Gjærevoll gjorde ikke noen større endringer når det kom til rovdyra. Regjeringen gikk av som følge av resultatene i EF-avstemmingen i 1972, og i en ettårsperiode ble det ny borgerlig regjering med Lars Korvald (KrF) som statsminister. Regjeringen, som bestod av Kristelig folkeparti, Venstre og Senterpartiet, la seg på samme linje i rovdyrpolitikken som Arbeiderpartiregjeringen. Både ulv og bjørn ble permanent fredet 15. mai 1973, mens Korvalds regjering satt. Det var Helga Gitmark (Sp) som var ansvarlig statsråd på dette tidspunktet.¹²⁷

Flere spørsmål på Stortinget

Rovdyrspørsmålet dukket fra tid til annen opp i Stortinget etter dette. For eksempel stilte Else Bakke (Ap) fra Hedmark i 1974 spørsmål om det kunne gis fellingstillatelse for en bjørn som hadde drept flere sauer i hennes hjemfylke. Noe som statsråd Tor Halvorsen (Ap) bifalt.¹²⁸

Knut Haus (KrF) fra Rogaland spurte i 1976 om fredningen av ørnen kunne tas opp til ny vurdering, med bakgrunn i at en kunne anta at flere sauer i hans fylke kunne ha blitt tatt av ørn. Statsråd Gro Harlem Bruntland (Ap) viste til at det skulle foretas en større karlegging av ørn, og at en visste for lite om ørneartenes liv og tilstand til å kunne ta informerte valg. Bruntland viste også til at man måtte se på det som internasjonalt ansvar å ta vare på ørnestammene ettersom Norge var viktig for både havørn og kongeørn i hekkeperioden.¹²⁹

Ola O. Røssum (Sp) fra Hedmark tok opp fredningsreglene for jerv i spørretimen i 1979. I likhet med spørsmålet om fredningsbestemmelsen på ørn to år tidligere ble det poengtert at en trengte mer kunnskap om bestanden for å ta gode valg om forvaltningen. Derfor hadde departementet satt av midler til å ordne en omfattende organisert registrering av jerv.¹³⁰

Disse spørsmålene er noen få av dem som ble stilt, men de fungerer som eksempler på at det fra tid til annen ble stilt spørsmål om rovvilt i denne tiden, uten noen større debatter.

¹²⁶ Forvaltningsdatabasen: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/19804/endringshistorie> (Hentet 20.04.2018)

¹²⁷ Regjeringen: https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere/ministerier/regjeringer/nyere_tid/regjeringer/lars-korvalds-regjering-1972-1973/id438724/ (Hentet 20.04.2018)

¹²⁸ Stortingstidene (1974) s. 3110

¹²⁹ Stortingstidene (1976) s. 2310 - 2311

¹³⁰ Stortingstidene (1979) s. 2089 - 2090

Spørsmålene kom i forbindelse med spørretimen, og var som regel av avklarende art. De viser at representanter fra ulike partier var interessert i spørsmålene, som regel med en lokal vinkling. Altså brukte representantene spørretimen til det som var og er vanlig. Større debatter oppstod ikke før senere. Ut fra dette kan en anta at Stortinget var nokså samstemt om målet for rovdyrbestanden i perioden, iallfall nok til at det ikke fremkom noen særlig motstand mot datidenes politikk utover spørretimespørsmål. Norge skulle ha rovdyr for å ta vare på naturmangfoldet, men helst skulle det ikke gå på bekostning av husdyrholdet.

Oppsummering

Fra begynnelsen av 1960-tallet ser vi at miljøpolitikk fikk stadig mer fokus. For rovdyrpolitikken førte det til at en begynte å frede dyr. Initiativet til fredningen kom fra forvaltningen/regjering med hjemmel i tidligere fullmakter. På Stortinget ser det ut til å ha vært ulike meninger om dette, også innad i partigruppene. Eksempler på dette er Olav Gjærevoll og Jonas Enge som begge var fra Arbeiderpartiet, men frontet et noe ulikt syn i Stortinget. Her kan vi se at bakgrunnen til disse representantene kan ha hatt noe å si. Jonas Enge var fra Nordland, og fra en familie som drev gård.¹³¹ Olav Gjærevoll var professor i botanikk, og valgt inn fra Sør-Trøndelag.¹³² Jeg vil argumentere for at Gjærevolls syn nok var et resultat av hans egne verdier og yrkesbakgrunn snarere enn en forskjell mellom sentrum-periferi. Gjærevoll var nemlig født i Hedmark og sønn av en småbruker. At disse representantene uansett ikke var samkjørte viser at spørsmålet om rovdyr ikke var noe partigruppene hadde et avklart forhold til.

¹³¹ Stortinget: <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=JOEN> (Hentet 29.04.2018)

¹³² Stortinget: https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=OLG_E (Hentet 29.04.2018)

Kapittel 7: Internasjonalisering av rovdyrpolitikken (1979 – 1986)

I dette kapittelet skal oppgaven se nærmere på hvordan en økende grad av internasjonalisering skjedde innen politikken fra slutten av 1970-tallet, og hvordan dette påvirket rovdyrforvaltningen.

Rovdyrpolitikken i Norge har alltid vært påvirket av utlandet i form av at mennesket er den eneste arten som bryr seg om landegrenser. Dermed har, som vist i kapittelet om rovdyrbestand, særlig svensk rovdyrpolitikk påvirket Norge. Fra 1979 og utover 1980-tallet skulle likevel det internasjonale perspektivet få større fokus. Det gikk fra å handle om svensk dyreinnvandring til å handle om Norges ansvar for å ta vare på verdens biologiske mangfold. Fredrik Sejersted skriver at siden andre verdenskrig har økt internasjonalisering vært en generell trend i hele verden.¹³³ Internasjonale spørsmål ble etter hvert så viktig at Stortinget i 1978 valgte å etablere sitt eget internasjonalt sekretariat.¹³⁴ Blant annet spørsmålet om havrett og forurensning av havet bidro til å sette utenrikspolitikk på dagsorden.¹³⁵

Et viktig skille i rovdyrpolitikken var signeringen og senere ratifiseringen av Bernkonvensjonen. Bernkonvensjonen handler om vern av planter og ville dyr i Europa, og alle landene som har signert denne avtalen forplikter seg til å ta ekstra vare på sine truede eller sårbare arter. Bernkonvensjonen skulle fungere som et bindende verktøy i å opprettholde dyre- og plantemangfold, og er den eneste avtalen av sitt slag i verden.¹³⁶ Norge som både da avtalen ble signert, og den dag i dag, har en truet bestand av rovdyr har derfor forpliktet seg til å ta vare på dem. Det er rovdyrene ulv, gaupe, jerv og bjørn som berøres av denne avtalen. I ettertid har det ofte vært henvist til hva som er lov eller ikke lov til i henhold til Bernkonvensjonen når en debatterer rovdyrpolitikk på Stortinget, og det har vært uenigheter om en skal se globalt eller nasjonalt på tallene for hver enkelt art.

Konvensjonen ble signert 19. september 1979 av statssekretær i miljøverndepartementet Tore Jarl Christensen (Ap).¹³⁷ Konvensjonen har vært en del av Norsk lovverk siden 1. september 1986, da den ble endelig ratifisert. Allerede før den ble ratifisert fikk konvensjonen betydning for utformingen av den nye viltloven som ble vedtatt i 1981. Selv om Norge var blant de første landene som signerte avtalen, ble vi altså et av de siste til å ratifisere den.¹³⁸ At det var

¹³³ Sejersted (2014) s. 225

¹³⁴ Sejersted (2014) s. 234

¹³⁵ Benum (1998) s. 70

¹³⁶ Miljøstatus: <http://www.miljostatus.no/tema/naturmangfold/internasjonale-konvensjoner/bernkonsvensjonen/> (Hentet 20.04.2018)

¹³⁷ St.prp. nr 12 (1985). s 1

¹³⁸ Stortingstidene (1986) s. 2035

akkurat på denne tiden debatten fikk et internasjonalt preg var ikke unaturlig. Miljøpolitikken hadde fått mer internasjonal oppmerksomhet, blant annet ble Stockholmskonferansen under mottoet «Bare en jord» holdt i 1972. Konferansen samlet representanter fra 114 stater som ønsket å bli enige om miljøspørsmål. Siden den gang har flere slike konferanser vært holdt.¹³⁹ Bernkonvensjonen var ikke den eneste konvensjonen som ble signert på denne tiden, for eksempel signerte Norge også Rammekonvensjonen om langtransportert luftforurensning i 1979.¹⁴⁰

Viltloven

I 1981 ble en ny viltlov vedtatt. Loven ble kalt *Lov om viltet*, og den skulle erstatte den gamle jaktloven fra 1951. Denne loven inkluderte forpliktelser Norge hadde sagt ja til gjennom Bernkonvensjonen. Lovforslaget ble utformet av miljøverndepartementet, og hadde et mye større fokus på vern enn tidligere lovverk.¹⁴¹ Blant annet ble det opprettet et system med egne forvaltningsområder for bjørn og jerv.¹⁴²

Et helt nytt prinsipp i denne loven var at alle dyrearter, med mindre de var nevnt og regulert i loven, som utgangspunkt var fredet. Dette prinsippet var det enighet om i innstillingen fra Stortingets kommunal- og miljøvernkomité, som behandlet lovforslaget. Komitéen var i tillegg enig i at det kunne gis adgang til å skyte rovdyr som gjorde skade på bufe eller tamrein, og at Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk skulle være faginstansen som bestemte jakttidene, mens Miljøverndepartementet skulle være ankeinstans.¹⁴³ Prinsippene i rovdyrpolitikken var det altså enighet om i komitébehandlingen. Det ble derimot gjort noen endringer, knyttet til skuddpremieordningen, i komitébehandlingen, og dette var det uenighet om. Departementet hadde foreslått å avvike skuddpremieordningen, mens komitéen ikke ville dette. Flertallet (Ap og V) ville i likhet med departementet ha dette som allmenn regel, men ville gi departementet dispensasjon til å kunne betale ut skuddpremier dersom dyr oppførte seg «*særlig skadelige*». Dette burde skje i samråd med direktoratet og fylkesviltnevndene. Mindretallet derimot ønsket at de lokale viltnevndene måtte godkjenne skuddpremier for mindre rovdyr som rev, mens fylkesviltnevndene måtte godkjenne dette for større rovdyr med

¹³⁹ Berntsen (2012) s. 185

¹⁴⁰ Benum (1998) s. 70

¹⁴¹ Ot. prp. nr 9 (1980-1981) s. 1

¹⁴² Stortingstidene (1981) s. 424

¹⁴³ Innst. O. Nr 50 (1980-1981) s. 6

«stor aksjonsradius» eksemplifisert med gaupe.¹⁴⁴ Komitéen gikk enstemmig lengre enn departementet i å liberalisere fellingen av rovdyr i nødverge, da den endret ordlyden: «*under direkte angrep*» til «*under fare for direkte angrep*». ¹⁴⁵ Odd Einar Dørum (V) fra Oslo, ønsket under stortingsdebatten å få frem at dette ikke var ment som en oppfordring til å skyte rovdyr, men derimot som en presisering av retten til nødverge.¹⁴⁶ Sørensen peker på at denne oppmykningen tilknyttet nødverge i realiteten ga rovdyprene et dårligere vern. Dette fordi bevisbyrden ved en eventuell rettstvist lå hos aktorstatet, og det er vanskelig å føre bevis tilknyttet en slik situasjon.¹⁴⁷

Den store uenigheten gikk ut på at Høyre, KrF, og Sp ville ha en annen formålsparagraf til loven. De mente blant annet at «*landbrukets interesser*» måtte nevnes i lovteksten.¹⁴⁸ Det var også en del uenighet om hvordan viltnevdene skulle organiseres, der de samme mindretallspartiene ville ha større grad av landbruksrepresentasjon.

I Odelstingsdebatten påpekte Johnny Stenberg (Ap) at navnet på loven indikerte en ny holdning til vilt. «... *der er hensynet til viltet som er den nye lovens overordnede målsetting – i motsetning til den nåværende jaktlovs, hvor hensynet til jakt og fangst har hatt en mer dominerende rolle.*» Kåre Øvregård (Ap) fra Sogn og Fjordane sa at: «*Ein må ikkje i den grad bli oppteken av rovviltet si framtid at det på ein urimelig måte går ut over husdyrholdarne i landet.*»¹⁴⁹

I følge Petter Thomassen fra Nordland (H) var det en «*manglende realitetssans*» fra departementets side å ikke ha med skuddpremier i sitt forslag, og han mente Ap og Venstre i stor grad la seg på samme linje som departementet i sitt forslag. Det var store lokale forskjeller i landet, og Thomassen mente derfor at viltnevdene ville være de beste til å ta hensyn til dette. Bare slik kunne en sørge for at rovdyprene ikke førte med seg «*uakseptable*» skader på husdyr.¹⁵⁰ Her ser vi et tydelig ønske fra Høyre om å styrke det lokale perspektivet i rovdypforvaltningen. At Høyre stilte seg på denne linjen samsvarer med øvrig politikk på denne tiden. Partiet hadde nå valgt å stille seg på en opposisjonslinje, og særlig forsøkte

¹⁴⁴ Innst. O. Nr 50 (1980-1981) s. 11

¹⁴⁵ Stortingstidene (1981) s. 424

¹⁴⁶ Stortingstidene (1981) s. 435

¹⁴⁷ Sørensen (2012) s. 113

¹⁴⁸ Innst. O. Nr 50 (1980-1981) s. 2

¹⁴⁹ Stortingstidene (1981) s. 430

¹⁵⁰ Stortingstidene (1981) s. 432

partiet nå å appellere til jordeiere og småbrukere. Dette var med på å gi partiet en større posisjon i distriktene.¹⁵¹

Stein Ørnhøi (SV) fra Oslo uttrykte skepsis til at departementet og direktoratet skulle ha myndighet til å kunne tillate felling av truede dyrearter, men valgte å ikke fremme et forslag som gikk mot dette.¹⁵² Han var også uenig i komitéens endringsforslag gjeldene skyting i nødverge, og foreslo derfor å ta opp igjen departementets forslag til ordlyd. Dette begrunnet han med at formuleringen i verste fall kunne føre til at hvem som helst kunne skyte rovdyr. Han ville heller ikke at det skulle betales skuddpremier. «*Dessuten bør det bli slutt på at folk skal premieres for å ta livet av dyr*».¹⁵³ I avstemmingen ble det kun Ørnhøi selv som stemte for forslagene.¹⁵⁴

I Lagtingsdebatten gikk uenighetene på det samme som i Odelstingsdebatten, men loven ble vedtatt slik den var i Odelstinget med 16 mot 14 stemmer.¹⁵⁵ Guttorm Hansen fra Nord-Trøndelag (Ap) sa: «*Det er blitt en ny mentalitet når det gjelder de store rovdyra i Norge. Det er større forståelse i Bygde-Norge i dag for å bevare disse rovdyra enn det noen gang har vært, tror jeg*».¹⁵⁶ Hansen stilte seg skeptisk til at det skulle opprettes egne forvaltningsområdet for rovdyrene. Han mente at en hadde liten kunnskap om deres måte å leve på, men han fremmet ingen endringsforslag.

Viltloven var en fullmaktslov som lot regjeringen styre forvaltningen av vilt, og dermed også rovdyrene, slik den selv ville så fremt bestanden var levedyktig. Partiene var i hovedsak enige om hvordan rovdyrene skulle behandles, men med en uenighet om hvordan skuddpremiene skulle håndteres. Argumentene for å la dette styres lokalt gikk både ut på at dette var mindre byråkratisk, og at det var fordelaktig at de som bodde i nærheten av rovdyrene skulle kunne påvirke politikken. Om en ser helhetlig på forslagene så ville mindretallspartiene (H, KrF og Sp) ha næringsrepresentasjon i viltnevdene, noe som viser at disse partiene satt fremhevet «næringsinteresser» i rovdyrforvaltningen. Standpunktet kan også tolkes som om disse partiene var redd for at departementet ikke ville se lokale utfordringer med rovdyr. Dette ser vi ut fra retorikken til representantene til disse partiene, f. eks Thomassen (H). SV var det eneste partiet som hadde innvendinger mot rovdyrpolitikken, og fremmet forslag som

¹⁵¹ Benum (1998) s. 51

¹⁵² Stortingstidene (1981) s. 440

¹⁵³ Stortingstidene (1981) s. 442

¹⁵⁴ Stortingstidene (1981) s. 453

¹⁵⁵ Stortingstidene - Lagtinget (1981) s. 75

¹⁵⁶ Stortingstidene - Lagtinget (1981) s. 70

signaliserte en mer restriktiv linje. I tillegg kom det klart frem at flere representanter mente man manglet vesentlig kunnskap om rovdyrene. Guttorm Hansen (Ap) sa: «*Vi vet alt for lite om rovdyrene, særlig de store rovdyrene. Vi vet for lite om bestandenes størrelse, om deres muligheter, om hvor mye de kan presses unna*». ¹⁵⁷ Dette var nok en av bakgrunnene for at staten skulle begynne å overvåke rovdyr i større grad enn før. Fredningen av smågnagere (mus, rotter og lemen) ble imidlertid viet mer oppmerksomhet blant debattantene enn fredning av rovdyr. Høyre, KrF, og Sp ville ha med en bestemmelse i loven om at disse artene ikke skulle fredes, noe de ikke fikk gjennomslag for.

Debatt om Bernkonvensjonen

Da Bernkonvensjonen skulle debatteres i Stortinget i 1986 ble det en forholdsvis kort debatt. I fremlegget av konvensjonen refererte saksordfører Harald U. Lied (H) fra Oppland, til den norske målsetningen for rovdyrbestand, nemlig å holde skadene fra rovdyr på et såkalt rimelig nivå. Samtidig som en sikret levedyktige bestander. ¹⁵⁸ Debatten gikk rolig for seg, og det lille som kom av kritikk gikk ut på at det var flaut at Norge som et av de første landene til å signere denne avtalen var et av de siste landene som faktisk formelt ratifiserte den. Ratifikasjonen ble enstemmig vedtatt, nesten uten debatt. ¹⁵⁹

Bernkonvensjonen er i dag den viktigste internasjonale avtalen som påvirker rovdyrforvaltningen i Norge. At den ble vedtatt nesten uten debatt i Stortinget kan virke rart, men dette kom sannsynligvis av at lovverket allerede i stor grad var tilpasset avtalen og at det var bred enighet om målene innen rovdyrforvaltningen på denne tiden. I følge Sejersted ville det også vært politisk vanskelig for en opposisjon å stemme mot en avtale som allerede var signert, dette blant annet fordi regjeringer alltid rådfører seg med opposisjonen før en signerer slike avtaler. ¹⁶⁰ I dette tilfellet virker det heller ikke som det var noen form for uenighet. Det virker også som om det var en enighet om at det var bra fagfolk (les: Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk) som arbeidet med spørsmålene knyttet til jakt på rovdyr.

¹⁵⁷ Stortingstidene – Lagtinget (1981) s. 70

¹⁵⁸ Stortingstidene (1986) s. 2036

¹⁵⁹ Stortingstidene (1986) s. 2039

¹⁶⁰ Sejersted (2014) s. 241

Oppsummering

I denne delen har vi sett hvordan Bernkonvensjonen ble vedtatt nesten uten debatt i Stortinget, og at viltloven ble vedtatt som følge av loven tok hensyn til perspektivene i Bernkonvensjonen. Sejersted hevdet at Stortinget ofte så utenrikspolitikken som regjeringens oppgave, og det var ikke vanlig å debattere dette.¹⁶¹ Det blir påpekt at konsensus i utenrikspolitikken var et bevisst ønske fra Stortinget, og det har vært vanligere å rådføre (konsultere) seg med Stortinget enn at ting tas opp til behandling.¹⁶² At rovdyrpolitikken ble omfattet av en internasjonal (i dette tilfellet europeisk) avtale kan sees i lys av sin tid. Verden ble stadig mer globalisert, og miljøsakene var fra 1970-tallet løftet opp til det internasjonale plan. Et annet perspektiv som Kristin Asdal viser til er at internasjonalisering av miljø saker ofte ble gjort for å dempe konflikter på nasjonalt nivå, i så måte kan en si at Bernkonvensjonen iallfall på denne tiden har vært med å bidra til dette. Flere representanter viste som sagt til at det var «flaut» at Norge var sent ute med å ratifisere denne avtalen.¹⁶³

¹⁶¹ Sejersted (2014) s. 225

¹⁶² Sejersted (2014) s. 226

¹⁶³ Asdal (2011) s. 207

Kapittel 8: Debatten eskalerer (1990 – 2000)

På 1990-tallet ble det lagt frem to stortingsmeldinger som tok for seg rovdirene direkte, Rovviltmeldingen i 1991, og Rovviltmeldingen i 1997. Stortingsdebattene om meldingene hadde et tydeligere preg av uenighet. I denne delen skal oppgaven se på disse meldingene, og prøve å forklare hvorfor det var uenighet mellom partiene.

Rovviltmeldingen 1991

I 1985 laget Miljøverndepartementet, i samarbeid med Landbruksdepartementet, en landsplan for forvaltning av de fire store rovdirene (bjørn, ulv, jerv og gaupe).¹⁶⁴ Stortingsmelding som omhandlet de perspektivene denne planen tok med seg kom ikke til Stortinget før i 1992. Meldingen ble kalt *Om forvaltning av bjørn, jerv, ulv og gaupe (Rovviltmeldingen)*. Flere stortingsrepresentanter etterlyste å få debattere temaene i forkant av stortingsmeldingen. Dette med bakgrunn i at landsplanen som ble lagt frem i 1985, og en senere revidering av den som ble foretatt i 1987, ikke ble gjort i Stortinget. Inge Staldvik (SV) stilte spørsmål til ansvarlig statsråd Sissel Rønbeck (Ap) i 1987 om når en kunne forvente en slik stortingsmelding.¹⁶⁵ Han uttrykte bekymring for om erstatningsordningene var gode nok for næringene. Til svar fikk han at saken kom til å bli drøftet i regjeringen på sensommeren, og at Rønbeck deretter skulle «... vurdere når og hvordan planen eventuelt skulle legges frem for Stortinget». ¹⁶⁶ I 1989 var det enda ikke kommet en slik melding, og Oddbjørn Hågård fra Sør-Trøndelag (Sp) etterlyste gjennom et spørsmål til statsråden om en slik melding med henvisning til svaret Staldvik hadde fått tidligere. Nok en gang var svaret fra statsråd Rønbeck at hun skulle vurdere hvordan saken skulle legges frem for Stortinget.¹⁶⁷ At Stortinget krevde mer innflytelse over politikken var et kjennetegn ved 1990-tallet. Grønlie peker på at det ofte var snakk om «Stortings-regjeri» ovenfor regjeringene, som det etter hvert ble mer vanlig å overprøve på denne tiden.¹⁶⁸

Stortingsmeldingen ble, som sagt til slutt, lagt frem for Stortinget i 1992. Regjeringens hovedmålsetning i meldingen lød: «Regjeringen vil sikre levedyktige bestander av de store rovdireartene bjørn, jerv, ulv og gaupe i Norge. Samtidig skal de skader som forårsakes av

¹⁶⁴ St.mld. nr 27 (1991-1992) s. 6

¹⁶⁵ Stortingstidene (1987) s. 2116

¹⁶⁶ Stortingstidene (1987) s. 2117

¹⁶⁷ Stortingstidene (1989) s. 2714

¹⁶⁸ Grønlie (2014) s. 151

*store rovdyr begrenses mest mulig»*¹⁶⁹ Regjeringen la vekt på fem viktige motiver for å verne rovdyrene¹⁷⁰:

- Økologisk. Regjeringen slo fast at rovdyrene hadde en bestandsregulerende funksjon ved at rovdyrene tok ut svake eller syke dyr. I tillegg til å bidra til evolusjonsprosessen.
- Ressursmessig. Regjeringen mente at en ikke kunne utelukke at rovdyr og deres genmateriale for fremtiden kunne få betydning for medisinsk eller annen forskning.
- Etisk. Dette handlet om retten til å utrydde en art, og til å nekte fremtidige generasjoner muligheten til å oppleve dem.
- Kulturelt. Med dette punktet siktet regjeringen til at rovdyrartene var godt omtalt i skjønnlitteratur, mytologi og historiske skrifter.
- Estetisk og opplevelsesmessig. Dette handlet om at rovdyrene var «interessante» og kunne by på helt egne naturopplevelser.

Ikke alle disse perspektivene var nye, men her var de samlet og tydelig kommunisert ut. Regjeringen brukte disse som argumentasjon for å fortsatt ha en rovdyrstamme. Ellers ville regjeringen stramme inn bestemmelsene for å skyte i nødverge til kun å gjelde ved direkte angrep, og varslet dermed at de kom til å sende et lovendringsforslag ut på høring. Begrunnelsen var at datidens ordlyd, etter regjeringens mening, var noe uklar, og det hadde vært en del rettstvister med bakgrunn i nødvergeskyting.¹⁷¹ Det ble også gjort klart at en skulle prøve å opprettholde bestanden av rovdyr innenfor deres egne *kjerneområder*, altså der artene formerer seg. I disse områdene skulle det iverksettes mer forebyggende tiltak for å unngå konflikter med næringene, men også legges til rette for at artene fikk pare seg. Det ble åpnet for å drive lisensjakt på de artene som oppnådde en bestand som ble så stor at det ble mer konflikter. Denne muligheten skulle reguleres av fylkesmennene.¹⁷²

I innstillingen som ble lagt frem av kommunal- og miljøvernkomitéen kommer de fleste synene frem. Komitéen stilte seg enstemmig bak regjeringens hovedmålsetning.¹⁷³ Uenighetene som var den gangen gikk blant annet ut på opprettelsen av såkalte kjerneområder. Senterpartiets representant i komitéen, Ragnhild Queseth Haarstad fra Hedmark, stilte seg ikke bak dette fordi hun mente at en trengte en mer grundig

¹⁶⁹ St.mld. nr 27 (1991-1992) s. 33

¹⁷⁰ St.mld. nr 27 (1991-1992) s. 34

¹⁷¹ St mld. nr 27 (1991-1992 s. 38

¹⁷² St mld. nr 27 (1991-1992 s. 7

¹⁷³ Innst. S. nr. 182 (1991-1992) s. 3

konsekvensanalyse for å se hvordan det lokale miljøet ble berørt av dette.¹⁷⁴ Hun og Håkon Lunde fra Oslo (FrP) problematiserte i tillegg bruken av begreper «levedyktig bestand» ettersom den ikke var tallfestet. Dette var etter deres mening problematisk siden en ikke kunne vite hvilket arealbehov dyrene krevde, eller hvordan de ville påvirke næringene i utmarka. Lunde og Queseth Haarstad mente at «... dette er uheldig i en så konfliktfylt sak, fordi det skaper unødvendig mye usikkerhet og irritasjon.»¹⁷⁵ På denne tiden hadde det vært en bevisst strategi av Miljøverndepartementet å utvikle diverse «tålegrenser» for å lage en større forståelse for naturforvaltningens behov.¹⁷⁶ «Levedyktig bestand» kan nok sees på som et forsøk på å etablere en slik grense.

Det var ikke bare Sp og Frp som markerte seg med egne forslag, også SVs representanter fremmet mindretallsforslag. Blant annet kom disse med anmodning om at en burde vurdere å bytte ut begreper *rovdyr* med noe som etter deres mening kunne være mer *økologisk korrekt*. Uten at de selv kom med et konkret forslag på hva dette begrepet kunne være.¹⁷⁷ SV presiserte flere ganger i komitéen behovet for å være mest mulig restriktiv i bruk av fellingstillatelser.¹⁷⁸ Partiet ønsket i tillegg en presisering om det å ta vare på det biologiske mangfoldet først og fremst var et nasjonalt ansvar, og ikke bare noe som måtte sees i sammenheng med nabolandenes rovdyrstammer. Om forslaget til å gjøre nødvergebestemmelsene strengere stilte flertallet i komitéen (Ap, H, SV og KrF) seg bak dette, så fremt det ble foretatt en høring og en utredning på hvordan en slik regel harmonerte med Bernkonvensjonen. SV ville ha med en egen presisering om at det *hastet* å komme med en lovendring her. FrP og Sp stilte seg ikke bak at det skulle skje noen endringer her.

I Stortingsdebatten påpekte Lunde (Frp) at «*Det finnes ingen oppskrift på hvorledes man løser dette, verken i partiprogrammer eller i ideologiske skrifter.*»¹⁷⁹ Han ville få frem at Sp og Frp normalt sett var en merkelig konstellasjon i politikken, men mente at bakgrunnen til at de fant sammen i rovdyrpolitikken var at FrP hadde respekt for *eiendomsretten*, mens Sp hadde respekt for *bøndernes eiendomsrett*.

Per Aunet fra Stjørdal (SV) mente at det var «... *urovekkende å registrere hvor lite en vet om helt grunnleggende sider ved de store rovdyras biologi, økologi, bestandsstørrelse og*

¹⁷⁴ Innst. S. nr. 182 (1991-1992) s. 4

¹⁷⁵ Innst. S. nr. 182 (1991-1992) s. 4

¹⁷⁶ Asdal (2011) s. 145 - 146

¹⁷⁷ Innst. S. nr. 182 (1991-1992) s. 5

¹⁷⁸ Innst. S. nr. 182 (1991-1992) s. 6

¹⁷⁹ Stortingstidene (1992) s. 4017

populasjonsdynamikk». ¹⁸⁰ Aunet var også opptatt av å endre begrepsbruken på rovdyr. Begrunnelsen var at SV mente begrepet *rovdyr* var et negativt ladet begrep, som vekket dårlige assosiasjoner. «*Vi må bort fra gode og vonde, snille og slemme, nyttige og unyttige dyr.*» ¹⁸¹ Et annet poeng Aunet ville ha frem var at innbyggere i kommuner med mye rovdyr burde være stolte av å ha dem der. En kunne for eksempel markedsføre rovdirene som egne turistattraksjoner.

Ragnhild Queseth Haarstad (Sp) brukte sin taletid på å utrykke frustrasjon på vegne av de som bodde nært på rovdirene. Hun var skeptisk til at en skulle se nærmere på reglene om å skyte i nødverge, samt at begrepet levedyktig bestand fremstod svært uklart for de som levde med rovdire. Summen av denne meningsutvekslingen økte konfliktnivået på en allerede betent debatt. «*De [som levde med rovdire] vet jo ikke hva de skal forholde seg til. Ikke kan vi fortelle hvor mange rovdire det er snakk om, eller hvor stor skadene på rein og bufe vil bli.*» ¹⁸² Haarstad uttrykte også skepsis til at meldingen, etter hennes mening, bare hadde holdt seg dette begrepet, til tross for at det fantes mer forskning internasjonalt. Med bakgrunn i dette anmodet hun om å ta inn flere fagmiljøer for å konkretisere dette begrepet. Til slutt presiserte Haarstad at også hun og Senterpartiet ønsket å opprettholde artsmangfoldet, så fremt en tok hensyn til landbruksnæringens interesser.

Inger Pedersen fra Nordland (Ap) var enige med dem som sa at kunnskapen om rovdire var for svak. Hun ville ha frem at det var uenighet om hvor stort antall rovdire som faktisk fantes i Norge, og hva som skulle til for at de kunne overleve. Derfor var det, etter hennes mening, behov for mer forskning. Hun tok imidlertid avstand fra Senterpartiet fordi hun mente at deres manglende ønske om å iverksette tiltak før forskningen var «ferdig» ville føre til at en ikke lenger hadde en rovdirestamme å iverksette tiltak for. ¹⁸³

Utfra denne debatten ser en at partiene på Stortinget stort sett var enige. Iallfall når det kom til det overordnede målet, altså at rovdirebestanden skulle være levedyktig. Håkon Lunde (FrP) oppsummerte dette best «*Ingen har som målsetting å utrydde rovdirene*». ¹⁸⁴ Inger Pedersen (Ap) gikk såpass langt i støtten om rovdirene at hun sa «*Nordmenn er enige om at vi skal ha rovdire her i landet*». ¹⁸⁵

¹⁸⁰ Stortingstidene (1992) s. 4017

¹⁸¹ Stortingstidene (1992) s. 4018

¹⁸² Stortingstidene (1992) s. 4020

¹⁸³ Stortingstidene (1992) s. 4021

¹⁸⁴ Stortingstidene (1992) s. 4017

¹⁸⁵ Stortingstidene (1992) s. 4021

Uenighetene gjaldt hvor streng en ønsket forvaltningen skulle være. Det er tre konfliktområder som trer frem a) størrelsen på bestanden, b) hvordan nødverge skal håndteres og c) og rovdirenes kjerneområder. Da det gjaldt størrelsen på bestanden kan en for eksempel vise til Tore Haugen (H): «*det er forskjellig syn på hvor store bestander man vil akseptere*». ¹⁸⁶ Konflikten om nødverge viser seg ved at regjeringen og Stortingets flertallet ønsket en noe strengere ordlyd, mens Senterpartiet og Fremskrittspartiet ville beholde lovteksten slik den var for å ikke skape mer konflikt. Konflikten om rovdirenes kjerneområder, altså de områdene som skulle ha strengest rovdireforvaltning sa Terje Nyberget fra Troms (Frp): «*Problemet dreier seg om hvor kjerneområdet skal være, ...*». Begrepet *levedyktig bestand* skapte en del problematikk da det ifølge FrP og Sp ikke var konkret nok.

Likevel er det tydelig at det nå var mer uenigheter enn før. Åpenbart førte en økt rovdirestamme til flere konflikter. En kan likevel velge å zoome ut noe. Det var nemlig ikke bare rovdirene det var blitt mer debatt rundt. Almås peker på at rundt 1990-tallet var det økende grad av konflikt mellom politikken og landbruket. Det var større uenigheter om jordbruksoppkjørene, og i 1991 hadde det vært store demonstrasjoner som følge av redusert kornpris. ¹⁸⁷ EU-debatten var i tillegg på vei tilbake, og hadde ført med seg et regjeringsbrudd (Syse-regjeringen med H, Sp og KrF) på borgerlig side. Dette bruddet fikk store konsekvenser for forholdet mellom Høyre og Senterpartiet. Arbeiderpartiets snakk om en ny kommunereform hadde heller ikke slått an i distriktene. ¹⁸⁸ Ellers hadde media vært med på å sette et mer kritisk blikk på bruk av subsidier i landbruket, og begrepet «bondehets» hadde oppstått. ¹⁸⁹ Subsidiene hadde blitt strammet inn i løpet av 1980-tallet som følge av overproduksjon, og det gamle idealet med familiebruk forsvant. Flere valgte å bli deltidsbønder. ¹⁹⁰ Rovdirefeltet var altså ikke det eneste feltet med høyt konfliktnivå for landbruket og bygde-Norge. Landbruket hadde heller ikke et godt forhold til miljøbevegelsen, noe en hadde hatt tidligere under for eksempel EF-striden. Nye miljøkrav, tilknyttet for eksempel bruk av kunstgjødsel, kombinert med et krav om å tilpasse seg markedet i større grad enn før, skapte frustrasjon. USA presset på for mer frihandel, og Norge valgte å bytte ut tidligere importforbud på enkelte landbruksvarer med toll. Dermed ble det

¹⁸⁶ Stortingstidene (1992) s. 4014

¹⁸⁷ Almås (2002) s. 339

¹⁸⁸ Almås (2002) s. 378

¹⁸⁹ Almås (2002) s. 379

¹⁹⁰ Stugu (2012) s. 264

mer innslag av utenlandsk konkurranse, og bøndenes inntekt sank i samme tidsperiode dramatisk.¹⁹¹ Næringen ble altså oppfordret til å øke produksjon gjennom større grad av kommersialisering, samtidig som den helst ikke skulle ta i bruk teknologi som hjalp til med dette grunnet miljøhensyn. I tillegg var mye moderne utstyr svært kostbart.¹⁹² Antallet gårder innen næringen gikk dermed ned i perioden¹⁹³, og det er ikke rart at konfliktnivået i saker som berørte næringsgrunnlaget negativt møtte motstand. Dette står i sterk kontrast til perioden i 1950- og 1960-tallet da landbruket opplevde en betydelig inntektsvekst og modernisering.¹⁹⁴ Stugu peker på at folk i byene mistet sin tilknytning til bøndene etter hvert som antallet bønder gikk ned.¹⁹⁵ Økene rovdyrbestand kom altså opp som en ny konflikt på toppen av en periode som for landbruksnæringen allerede var tøff og preget av omstilling. Prikken over i-en kan vi kalle det.

Til slutt kan en ut fra denne debatten se at Stortinget, til tross for at en var enig om hovedmål, kunne tredeles. Ytterpunktene var Sp og FrP som i større grad ville komme næringsinteressene i møte, samt kritiserte at en forholdte seg til for lite internasjonal forskning, og SV som ville gå så langt at de ville fjerne navnet rovdyr slik at folk skulle få mindre negative assosiasjoner til dem. De øvrige partiene var samlet med felles synspunkter imellom disse. At Sp satt næringssynene i distriktene høyt var ikke uvanlig, dette kunne en også se i debatter tilknyttet skognæringen noen år tidligere.¹⁹⁶

Debatt i ettertid av Rovviltmeldingen

I etterkant av Rovviltmeldingen fra 1992 ble rovdyrene ofte omtalt på Stortinget gjennom spørsmål og interpellasjoner. De fleste ble sendt inn av Syver Berge (Sp). Blant annet ville han i 1994 ha utarbeid konsekvensanalyser av de ulempene rovdyrene førte med seg i kjerneområdene.¹⁹⁷ Disse interpellasjonene må sees i sammenheng med at rovdyrbestandene var økende og den strenge forvaltningen omkring rovdyr gjorde at antallet sammenstøt mellom næringsinteressene og rovdyrinteressene økte.

¹⁹¹ Benum (1998) s. 105 - 107

¹⁹² Stugu (2012) s. 265

¹⁹³ Benum (1998) s. 109

¹⁹⁴ Benum (1998) s. 144

¹⁹⁵ Stugu (2012) s. 265

¹⁹⁶ Berntsen (2011) s. 311

¹⁹⁷ Stortingstidene (1994) s. 3330

Ny Rovviltmelding 1997

11. april 1997 ble det lagt frem en ny rovviltmelding *Om rovdyrforvaltning*. Meldingen var ment å være en oppfølging av den forrige rovviltmeldingen. Antall rovdyr hadde økt, og dermed også skader påført av dem.¹⁹⁸ Meldingen bygde på nytt tallgrunnlag ettersom det nå hadde vært satset mer på rovdyrforskning, og dermed kunne en med større sikkerhet si om rovdyrbestandene hadde økt eller ikke. Meldingen pekte på at alle rovdyrarter unntatt ulv hadde økt i antall i Norge.¹⁹⁹ I den nye meldingen stilte regjeringen seg bak de samme prinsippene som før, med hensyn til både rovdyr og til beitenæringen.²⁰⁰ For å sikre dette ble det lagt frem en rekke forbyggende tiltak som skulle skille sau og rovdyr. Blant annet skulle en kunne flytte på sau. Det var også et ønske fra regjeringen å stimulere til driftsomlegging for de bøndene som bodde i særlig utsatte områder. Da det kom til reindriftnæringen påpekte regjeringen at det enda ikke fantes god nok kunnskap om hva som hjalp eller ikke.²⁰¹ Regjeringen gikk inn for en differensiert forvaltning av rovdyrene. Altså skulle fellingsreglene for de ulike artene være forskjellig. Unntak fra fredningsreglene skulle kun gis dersom ingen annen løsning hjalp.²⁰²

Innstillingen ble foretatt av energi- og miljøkomitéen. KrF og Sp valgte å fremme et utsettelsesforslag i komitéen da de mente det var for kort behandlingstid for saken. Dette fikk de ikke gjennomslag for.²⁰³ Komitéen uttrykte en felles bekymring for at konflikten mellom de som bodde i distriktene og verneinteresser hadde økt siden sist gang det var behandlet en Stortingsmelding om rovdyr. Komitéen gikk enstemmig inn for at det skulle lovfestes rett til erstatning for rovviltskade.²⁰⁴ Oscar D. Hillgaard fra Vestfold stilte seg imidlertid ikke bak den brede enigheten omkring rovdyrforvaltningens todelte målsetning. Hillgaard var på dette tidspunktet en uavhengig representant, men hadde blitt valgt inn fra Fremskrittspartiet.²⁰⁵

Komitéens flertall (Ap, SV og KrF) pekte på at Norge hadde en klar forpliktelse til å ivareta rovdyrartene innenfor egne grenser. Høyre, Senterpartiet og Hillgaard ønsket derimot å presisere at det var mulig å gjennomføre Bernkonvensjonens forpliktelser gjennom et samarbeid med naboland. Mindretallet poengterte at: «*Når det i meldinga legges opp til å*

¹⁹⁸ St. meld. nr 35. (1996-1997) s. 6

¹⁹⁹ St. meld. nr 35. (1996-1997) s. 8

²⁰⁰ St. meld. nr 35. (1996-1997) s. 9

²⁰¹ St. meld. nr 35. (1996-1997) s. 10

²⁰² St. meld. nr 35. (1996-1997) s. 11

²⁰³ Innst. S. nr 301 (1996-1997) s. 5

²⁰⁴ Innst S. nr 301 (1996-1997) s. 19

²⁰⁵ Stortinget: <https://www.stortinget.no/nn/Representanter-og-komiteer/Representantene/Dagens-motande/Representant/?perid=ODH> (Hentet 19.04.2018)

*videreføre den samme rovviltpolitikken, tyder det på at Regjeringen ikke har forstått hvor alvorlig situasjonen er i mange utmarkskommuner.»*²⁰⁶ Å skulle se rovdyr i sammenheng med naboland var ikke nytt, noe vi i kapittel 6 kunne se ble gjort av Høyre i 1968, men dette var første gangen dette ble fremmet som konkret politikk fra en partisammensetning. Høyre viste deretter til at begrepet *kjerneområde* var svært uklart. Normalt sett ville vern av et område føre til erstatning for grunneier, men i et kjerneområde var det bare dyrene og dermed ikke området i seg selv som var vernet. Høyre, Sp og Hillegaard mente at kjerneområdemodellen ikke hadde fungert, og problematiserte at disse ble vedtatt uten utredning. Disse partiene ønsket derfor å avskaffe kjerneområdene. De hevdet at rovdyrstammen sannsynligvis hadde økt, og at bestandsregistreringen var usikker. Mindretallet mente at rovdyrstammene jerv og gaupe var levedyktige. Høyre, og Senterpartiet valgte derimot å poengtere at ulvestammen omfattet svært få dyr og dermed sårbar.²⁰⁷

Til delen som omhandlet de enkelte rovdyrstammene kan innstillingen oppsummeres med at ingen av partiene ville utrydde rovdirene, men Høyre og Sp ønsket å se tallene i Skandinavisk sammenheng og ikke norsk. Høyre, Sp og Hillegaard kom med formuleringen *«Det er viktigere å begrense antall rovdyr og øke muligheten for sauehold enn å få en ny type erstatningsordning.»*²⁰⁸

I selve stortingsdebatten om Rovdyrmeldingen kommenterte Gunn Karin Hjul fra Sør-Trøndelag (Ap) at målet med den nye Stortingsmeldingen, og for hennes parti, var å dempe konfliktene som oppstod. Konfliktene mellom distriktene og verneinteresser var etter hennes mening blitt mye tøffere de siste årene. Hun kritiserte både Høyre og Senterpartiet for å velge enkle løsninger, med pen innpakning. Disse løsningene kom ifølge henne til å føre med seg en sakte, men sikker, utryddelse av rovdirene. Hun fokuserte på at en måtte iverksette forbyggende tiltak for å unngå rovdyrskader, og viste til at i Romania hadde en rundt 4000 ulver, 18 millioner sau, og likevel minimale tap av sauer. Arbeiderpartiet mente at dersom de som drev næringen ikke gjorde forebyggende tiltak burde dette få konsekvenser ved utbetaling av erstatning.²⁰⁹ Det ble poengtert at reindriftsnæringa var særskilt fordi den var avgjørende for å bevare den samiske kulturarven, og derfor var det viktig å få på plass en god erstatningsordning for denne.²¹⁰

²⁰⁶ Innst. S. nr 301 (1996-1997) s. 6

²⁰⁷ Innst. S. nr 301 (1996-1997) s. 7

²⁰⁸ Innst. S. nr 301 (1996-1997) s. 15

²⁰⁹ Stortingstidene (1997) s. 4479

²¹⁰ Stortingstidene (1997) s. 4480

Ragnhild Queseth Haarstad (Sp) viste til at Senterpartiet stilte seg bak at Norge måtte ta vare på sitt biologiske mangfold, også når det gjaldt rovdyr. Hun presiserte at Norge i motsetning til andre land hadde betydelig utmarksbeite, og at en i større grad måtte samarbeide og se bestandsmålene sammen med de andre Skandinaviske landene. Hun mente at det var de andre partiene (Ap, SV og KrF) som hadde begynt å fronte en ny politikk da de la større vekt på nasjonale mål, enn på Skandinaviske mål.²¹¹ Det ble også stilt spørsmål med om flertallspartiene hadde vurdert konsekvensene av hva en levedyktig bestand med ulv og bjørn ville kreve. Hun mente at tilliten til miljømyndighetene nå var svekket.²¹²

Eva R. Finstad fra Akershus (H) innrømmet at hennes parti hadde byttet mening angående innføring av kjerneområdet. Dette begrunnet hun med at etter Høyres mening hadde ikke kjerneområdene fungert. Kjerneområdene skulle skille rovdyr fra bufe, men «... *rovvilt går dit matfatet, dvs sauene er.*». Rovdyrartene det var her snakk om var heller ikke etter hennes mening utsatt om en så bestanden i sammenheng med nabolandenes.²¹³ Paul Chaffey fra Akershus (SV) mente at Høyre og Senterpartiets forslag ikke kunne føre til at Norge ville ha en levedyktig bestand. «*Man går inn for en nødvergeparagraf gjennom kikkertsikte.*».²¹⁴

Kristelig Folkeparti hadde fremmet et eget endringsforslag tilknyttet ulempekompensasjon for de som drev med sau i kjerneområdene og at det ikke skulle settes tak for antall sau i disse områdene. Til dette kommenterte Hans J. Røsjorde fra Hordaland (Frp) at: «*Man kan altså kjøpe seg unna og ofre dyr som på mange måter kan sies å ikke høre hjemme i naturen.*».²¹⁵ Røsjorde gjorde det også klare at Fremskrittspartiet ikke ønsket å støtte regjeringens politikk innen rovdyrforvaltningen. Bakgrunnen var at de ikke hadde tro på at den ville lykkes. KrFs forslag viste seg å ikke ha full støtte i egen stortingsgruppe, og Ola T. Lånke fra Sør-Trøndelag valgte å bryte med eget parti i denne saken. Han ønsket i stedet å støtte forslag om avvikling av kjerneområdene. Dette fordi han mente slike områder førte til for store konflikter med de som bodde der. I tillegg poengterte han paradokset med at kjerneområdene var satt til sentrale husdyr- og reindriftsområder.²¹⁶

Uavhengige Oscvar D. Hillgaar som nevnes med bakgrunn i at han fremmet en rovdyrpolitikk som skilte seg radikalt ut fra de andre, gjorde det klart at «*Konflikter mellom vanlige*

²¹¹ Stortingstidene (1997) s. 4480

²¹² Stortingstidene (1997) s. 4481

²¹³ Stortingstidene (1997) s. 4482

²¹⁴ Stortingstidene (1997) s. 4483

²¹⁵ Stortingstidene (1997) s. 4487

²¹⁶ Stortingstidene (1997) s. 4500

mennesker og byråkrater uten folkevalgt kontroll er særlig synlig nettopp i rovdyrspørsmålet».²¹⁷

Ut fra debatten over ser en at retorikken har eskalert kraftig, og at det nå var mange uenigheter, selv om det var enighet om det overordnede målet innen rovdyrforvaltningen mellom partiene. Uenighetene var hovedsakelig av praktisk karakter, men var likevel vesentlige. KrF ønsket at bøndene i kjerneområdene skulle kompenseres bedre, men her var som nevnt ikke partigruppen samlet og deres representant Ola T. Lånke valgte å støtte avskaffelsen av kjerneområdene. FrP (som ikke hadde vært representert i energi- og miljøkomiteen) valgte også å støtte forslagene til Sp og H. Det mest oppsiktsvekkende i denne debatten må nok likevel være at Høyre hadde gjort en helomvending siden sist, og hadde sammen med Sp store innvendinger mot både kjerneområdene og (etter deres mening manglende) hensyn som ble vist til saueneøringen. Det virker ut fra debatten som om både Sp og Høyre til dels ønsket å skyve mer ansvaret over på naboland med begrunnelse i at Norge hadde større utmarksbeite enn dem. Det må likevel nevnes at Høyre, som vi så i kapittel 4, tidligere hadde uttrykt behov for en felles Skandinavisk forvaltning av rovdyr. Høyre hadde innvendinger mot at grunneierne i kjerneområdene ikke kunne utføre sin beiterett fullt ut, og dermed burde grunneierne kompenseres for dette utover kun å få erstatning ved tap av dyr. Benum viser til at en fra politisk hold i løpet av 1990-tallet begynte å gå tilbake på flere miljømål, og at blant annet Arbeiderpartiet begynte å bli bekymret for økonomisk vekst i olje- og gassnæringen.²¹⁸ Kanskje hadde Høyre gjort seg de samme vurderingene innen rovdyrpolitikken?

Den nye rovdyrpolitikken, som det som vist var politisk uenighet om, fikk følger ellers i landet. Høylandet Bonde- og Småbrukarlag arrangerte 4. februar 1998 et folkemøte med temaet «Rovdyr og menneske». Dette møtet resulterte i etableringen av Folkeaksjonen for en ny rovdyrpolitikk, som skulle vise frustrasjon ovenfor den rovdyrpolitikken Stortinget førte. Aksjonens hovedkrav var (og er fortsatt) at kjerneområdene må bort, lokal forvaltning måtte få større plass, uttak av rovdyr (her kalt skadedyr) må gjøres raskere og mer effektivt, og til slutt at Norge ikke skal ha en ulvestamme.²¹⁹ På samme måte som nye miljøorganisasjoner påvirket dagsorden på 1960-70-tallet kan en anta etableringen av denne organisasjonen har påvirket dagsorden knyttet til rovdyrpolitikken.

²¹⁷ Stortingstidene (1997) s. 4495

²¹⁸ Benum (1998) s. 122

²¹⁹ Folkeaksjonen for en ny rovdyrpolitikk: <http://rovdyr.org/arkiv/historie.html> (Hentet 30.04.2018)

Kapittel 9: Forlik (2004 – 2011)

På 2000-tallet ble rovdyrpolitikken endret gjennom to store forlik henholdsvis i 2004 og 2011. Det ble også i 2009 vedtatt en ny lov om naturmangfold som rovdyrene havnet under, men den førte ikke med seg nye politiske føringer. I det første av disse forlikene valgte partiene Sp og Frp å stå utenfor, mens i det andre forliket gikk hele Stortinget sammen. Tore Grønlie kaller denne tidsperioden for «forlikenes tid», og viser til at det har kommet hele elleve stortingsforlik i perioden 2003 – 2014. At rovdyrene skulle omfattes av dette kan derfor sees på som en del av tiden. I dette kapittelet skal oppgaven ta for seg disse forlikene.

Konsensus og villighet til å inngå kompromisser har vært en del av norsk politikk i årevis, og hylles av politikere fra flere partier. Det som skiller forlik fra denne tradisjonen etter Grønlies definisjon er at forlik er fremforhandlet på tvers av regjering/opposisjon og har resultert i en skriftlig avtale som er kjent for allmenheten på forhånd av at den debatteres i Stortinget. Forlikene gjøres mellom partier på tvers av skillelinjer som borgerlig/sosialistisk og består oftest av flere partier enn det som skal til for å oppnå et stortingsflertall. Forlikene forbeholdes saker som skal ha «nasjonal karakter». De omfatter ofte svært følsomme felt som verdispørsmål, og alle forlikene som er inngått gjelder konfliktsaker som har fått mye oppmerksomhet i offentligheten.²²⁰ Eksempler på andre forlik som illustrerer dette er statkirke-forliket og pensjonsforliket. Målet med forlik er gjerne å få til et mer langsiktig perspektiv i vedtak, slik at de ikke bare blir endret ved neste Stortingsvalg. Trenden med forlik var ikke ny, men fikk sitt eget begrep som følge av stadig hyppigere bruk. Om vi ser rovdyrpolitikk i lys av dette så fremstår det ikke som spesielt at det var nettopp på 2000-tallet en inngikk forlik på dette feltet, men samtidig viser dette at rovdyrfeltet nå definitivt var å anse som et viktig felt på den politiske dagsordenen som trengte avklaring. Det var også på denne tiden partiene begynte å programfeste rovdyrpolitikken.²²¹ Dette kan ha kommet som en følge av etableringen av aksjoner som Folkeaksjonen for en ny rovdyrpolitikk krevde en mer klargjort politikk fra partiene.

Å skrive om forlikforhandlinger er utfordrende da de oppstår i en lukket prosess, men i denne delen skal oppgaven forsøke å analysere de forlikene som er inngått angående rovdyr. Stortingsdebatten vil i noe mindre grad være interessant, særlig den i 2011 ettersom partiene da var bundet til en felles avtale forkant av behandling i Stortinget.

²²⁰ Grønlie s. 171

²²¹ Sørensen (2012) s.

Forliket i 2004

I rovdyrforliket inngått i 2004 valgte FrP og Sp å stå utenfor. At Sp valgte å stå utenfor viser hvor viktig saken var for partiet. Kun en annen gang i tidsperioden frem til 2014 valgte partiet å stå utenfor et forlik, og da var det forliket om flytting av statlige tilsyn.²²² Frp derimot har stått utenfor flere forlik enn de har vært med på. Noen ganger skyldtes det at Frp ikke ønsket å være med, men ofte skyldtes det at Frp ikke engang var invitert til forhandlingene. Grønlie går såpass langt at hun sier at forlikstrenden til dels kan sees på som en unison partifront mot FrP. At FrP ikke var med på å inngå noe forlik i 2004 er dermed ikke like bemerkelsesverdig som at Sp stod utenfor.

Forliket kom som et resultat av behandlingen i stortingsmeldingen Rovvilt i norsk natur fra 12. desember 2003.²²³ Antallet skader påført beitenæringen hadde årene før meldingen økt som følger av en voksende rovdyrbestand, og flere partier fremmet stadige endringsforslag på enkeltpunkter i rovdyrpolitikken på Stortinget. Resultatet var at det i 2001 ble fremlagt et forslag i Stortinget om å behandle en ny helhetlig rovdyrpolitikk. Forslaget kom fra Høyrerepresentantene Ansgar Gabrielsen, Bjørn Hernæs og Jan Tore Sanner. Begrunnelsen var: *«Uten en slik samlet gjennomgang risikerer man at en rekke enkeltstående forslag og vedtak som ikke sees i sammenheng fører til en uheldig fragmentering av rovdyrpolitikken».*

224

Forliket gikk inn for å opprette åtte nye rovdyrsoner med egne viltnemder. Fylkestingene skulle få i oppgave å innstille nemndsmedlemmer. Nemdene var pålagt å samarbeide med næringene, og de som brukte utmark. Rovdyrstammene skulle helst ikke øke i de sonene det var mye rovdyr fra før.²²⁵ Miljøverndepartementet skulle fungere som ankeinstans. En ny viktig endring var at det ble nedsatt egne konkrete bestandsmål for hver enkelt av rovdyrartene.²²⁶ Disse bestandsmålene var det uenighet om da Sp og Frp ønsket seg lavere mål, og de ville ikke ha egne bestandsmål for ulv og kongeørn. Sp gikk så langt at de konkret foreslo: *«Det skal ikke være ynglende ulv i Norge.»*²²⁷ Dette forslaget fikk ikke støtte fra Frp, som ikke ønsket et mål hverken den ene eller andre veien. Det kom frem at det ville være vanskelig å kontrollere disse målene i praksis.

²²² Grønlie s. 175

²²³ St.meld. nr. 15 (2003–2004) s. 1

²²⁴ Dokument nr. 8:18 (2000-2001)

²²⁵ Innst. S. nr. 174 (2003-2004) s. 9

²²⁶ Innst. S. nr. 174 (2003-2004) s. 13

²²⁷ Innst. S. nr. 174 (2003-2004) s. 14

Det var energi- og miljøkomitéen som la frem innstillingen i denne saken. Hele komitéen mente at det var Norges ansvar å forvalte naturen og artsmangfoldet. De var enige om at det var et samfunnsansvar å sørge for erstatning til de som led tap som følge av rovdyrskader. Det var imidlertid ønskelig med fortsatt småfehold i de områdene der det fantes rovdyr.²²⁸ Nok en gang var det enighet om hovedmålsettingene. Norge skulle ha et rikt artsmangfold, mens beitenæringen skulle være en del av mangfoldet.

Sp og Frps uenighet gikk ut på at de mente forlikspartnernes forslag til ny rovdyrpolitikk var urealistisk, og de mente forlaget ville øke konfliktnivået mellom partene. Disse partiene viste til at motstanden mot rovdyr var blitt større i de områdene rovdyrbestanden hadde vokst. De mente at siden den ulvebestanden som fantes i Norge kom fra den såkalte russisk-skandinaviske populasjonen var ikke arten utrydningstruet, og dermed ikke utelukkende Norges ansvar jamfør Bernkonvensjonen.²²⁹ Disse partiene valgte altså å se mer globalt på rovdyrspørsmålet. Det ble også poengtert at beitedyrene i seg selv opprettholdt mange sjeldne arter gjennom måten de påvirket landskapet. Derfor var ikke det å ha rovdyr nødvendigvis det samme som å opprettholde et rikt artsmangfold. Debatten avslørte at det nå var blitt uenighet om hva et rikt artsmangfold handlet om. Partiene stilte seg også uenig til hvordan forvaltningsregionene ble opprettet og ønsket større grad av lokalt selvstyre. De ønsket mer jakt og hevdet at dersom en jaktet mer på rovdyr ville de ble mer sky. Dette ville få rovdyrene til å holde seg unna de områdene de burde holde seg unna.²³⁰ Nok en gang kommer skepsisen til forvaltningsmyndighetene frem. Både Frp og Sp ønsket å få med at: «*Direktoratet for naturforvaltning har liten eller ingen tillit hos de som blir berørt av den økende rovdrymengden*».²³¹

Forliket av 2004 viser at rovdyrdebatten var blitt et stort tema, som krevde ny politikk. Frp og Sp mente at rovdyrstammen må sees i et skandinavisk og ikke i et Norsk perspektiv. Disse partiene hadde dermed ikke forandret mening siden sist gang en rovdrymelding ble vedtatt. Partiet som i størst grad hadde endret synspunkt var initiativtakeren til å få en ny helhetlig rovdyrpolitikk, nemlig Høyre. Viljen til å dempe konflikten og å få til konsensus synes å være større enn viljen til å stå blant sine tidligere meningsfeller i rovdryspørsmålet. Høyre satt i

²²⁸ Innst. S. nr. 174 (2003-2004) s. 7

²²⁹ Innst. S. nr. 174 (2003-2004) s. 8

²³⁰ Innst. S. nr. 174 (2003-2004) s. 9

²³¹ Innst. S. nr. 174 (2003-2004) s. 9

regjering på denne tiden, attpåtil med miljøvernministeren som la frem stortingsmeldingen, Børge Brende, og dermed var det ikke rart at partiet stod sammen med stortingsflertallet.

Endelig enighet? Forliket av 2011

I 2011 inngikk samtlige stortingspartier et forlik innenfor rovdyrpolitikken. Grønlie peker på at behovet for å inngå rovdyrforliket var drevet frem av intern uenighet i regjeringskoalisjonen på denne tiden (Ap, SV og Sp). Dette skiller seg dermed litt fra de andre Stortingsforlikene hvor motivet for å inngå forlik gjerne var et direkte ønske om samarbeid med opposisjonspartiene for å få mer forutsigbarhet og mindre bråk i vanskelige saker.²³²

Forliket ble til etter lange tautrekkinger og det var lenge snakk om brudd i forhandlingene.²³³ Høyre, Sp og Frp var visstnok partiene som trakk i retning en politikk som ønsket mindre rovdyr, mens SV og V trakk i motsatt retning. I det endelige forliket het det: «*All forvaltning av rovdyr skal bygge på vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap. Videre skal det legges vekt på regional forvaltning, respekt for eiendomsretten, og enkeltmenneskers og lokalsamfunns livskvalitet.*»²³⁴ Begrepet «lokalsamfunns livskvalitet» var nytt, og signaliserer et sterkere hensyn til dette. Nødvergebestemmelsene skulle endres slik at en kunne skyte rovdyr som gikk til angrep på hunder.²³⁵

Det ble lagt stor vekt på at en skulle øke kompetansen knyttet til rovdyr, og alle forvaltningsregioner ble oppfordret til å til å ansette folk med kompetanse på feltet. Nytt var det også at en skulle innlemme kongeørna i det nasjonale overvåkningsprogrammet, og en pekte på usikkerhet knyttet til ørnestammen. Bestandsmålene for gaupe og jerv ble opprettholdt, mens for bjørnen ble mål om antall ynglinger redusert fra 15 til 13. Det ble derimot ikke vedtatt et eget bestandsmål for ulven.

Dette skulle en vente med å gjøre til en hadde på plass en egen avtale med Sverige om felles forvaltning av arten. Stortinget satte en frist på dette til 2013.²³⁶ Dette kan tolkes som om en ikke klarte å bli enige om en forvaltning av ulv, og dermed utsatte fristen i håp om en avtale med Sverige. Senterpartiet hadde for eksempel tidligere et forslag om at det ikke skulle være

²³² Grønlie (2014) s. 175

²³³ VG: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/kl0gX/gir-ikke-opp-nytt-rovdyrforlik> (Hentet 28.04.2018)

²³⁴ Dokument 8:163S (2010–2011) s. 1

²³⁵ Dokument 8:163S (2010–2011) s. 4

²³⁶ Dokument 8: 163S (2010–2011) s. 3

ulvevalper i Norge. I Sps valgprogram for perioden 2009 – 2013 ser vi at dette var et programfestet syn.²³⁷ Det er også viktig å få med at partiene var enige om å evaluere alle bestandsmålene i løpet av fem år.²³⁸ Rovdyrforliket holder seg i hovedsak til trekkene fra forliket i 2004, men går i noe mindre favør rovdryvern.

Var partene endelig enige om en varig rovdryrforvaltning? Nei. Som vist innledningsvis har debatten siden rovdryrforliket i 2011 ikke roet seg, tvert om. Mistillitsforslaget mot statsråd Vidar Helgesen i 2017 viser at debatten langt fra var over.

²³⁷ Senterpartiets program (2009 – 2013) s. 27

²³⁸ Dokument 8: 163S (2010–2011) s. 2

Kapittel 10: Oppsummering og konklusjon

Siden 1945 har det tidvis dukket opp ny debatt om rovdyr på Stortinget. Hvordan tonen i disse debattene var, har variert med bakgrunn i hva en har diskutert. I tilfeller der bakgrunnen var økende angrep på beitedyr var som regel tonen fra representantene til berørte fylker hard. Om vi ser overordnet på rovdyrpolitikken og de vedtakene som har hatt størst politisk betydning, kan vi se at de alltid er et produkt av sin tid, og ikke skiller seg nevneverdig fra hvordan politikken på andre områder ble utformet. I starten av tidsperioden oppgaven tar for seg var det en tendens til å gi regjeringen og statsapparatet økte fullmakter. Rovdyrpolitikken var heller ikke på dette området noe unntak. Jaktloven som ble vedtatt i 1951 ga regjeringen betydelige fullmakter, særlig med hensyn til å vedta vern av dyrearter.

Fra slutten av 1960-tallet fikk miljøvern et større fokus både på Stortinget og i samfunnet for øvrig. Dette viser seg ved at en opprettet nye formelle organer som skulle ta seg av naturforvaltning. Gjennom et av disse, Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske, ble det utviklet forslag til fredning av dyrearter, blant annet ørn. Etter Miljøverndepartementet ble opprettet tok fredningsprosessene enda større fart. Stortinget gjorde ikke vedtak, men vedtakene ble gjort gjennom gamle fullmaktslover.

Fra 1979, da Bernkonvensjonen først ble signert, fikk rovdyrpolitikken et mer internasjonalt preg. Norge var sene med å faktisk ratifisere konvensjonen, men mye av prinsippene ble tatt inn i lovverket allerede da en vedtok ny viltlov i 1981. Internasjonalisering, eller europeisering, preget all Norsk politikk på denne tiden. I tillegg var internasjonale miljøavtaler blitt et nytt fenomen.

På 1990-tallet ble rovdyrpolitikken på nytt diskutert i Stortinget, etter mye mas fra partiene utenfor regjering. Bakgrunnen for at engasjementet i Stortinget økte kan sees i lys av at rovdyrstammen, og dermed også utfordringene den påførte næringene, økte. Dette er likevel ikke noe som skiller seg fra øvrige politikkområder på 1990-tallet. På denne tiden heter det at det var «Stortings-regjeri», og Stortinget prøvde aktivt å ta til seg mer makt. Konflikter tilknyttet landbrukspolitikkk var også eskalerende på generell basis i denne tidsperioden.

På 2000-tallet prøvde en å få til større tverrpolitiske forlik, noe som heller ikke var uvanlig på denne tiden. Det ble gjort avtaler mellom partiene for å få til mer forutsigbarhet, og ryddigere debatter i viktige eller følelseladede temaer. Rovdyrpolitikken fikk to slike avtaler i perioden, hvor den siste av dem fikk med seg de to partiene som stod utenfor den første avtalen.

Når det kommer til rovdyrpolitikken som særegent tema har det på Stortinget tilsynelatende vært enighet om hovedmålsettingen i hele perioden, med noen få unntak. Norge skal ha rovdyr, men vi skal også ha beitedyr. Derimot har det vært uenigheter om hvordan dette skal gjøres i praksis, og i hvilken grad det ene skal ta hensyn til det andre. Politikken har gradvis gått i favør av vern frem mot 2000-tallet, men det har vært regjering og/eller embetsverk og ikke stortingsflertallet som har vært de politiske drivkreftene for dette. I de tilfeller Stortinget har gjort endringer på innstillinger har det vært i favør næringsinteresser, eksempelvis endringene i nødvergeparagrafen som Stortinget gjorde mindre strenge. Forlikene gjort på 2000-tallet, særlig det som ble begått i 2011 viser at næringsinteressene har begynt å favoriseres noe mer enn tidligere.

Norges rovdyrstamme ble, og blir fortsatt i dag, påvirket av hvordan svenskene forvalter sine rovdyr. I de tilfeller Sverige tas opp kan vi se at svenskene tidligere enn Norge igangsatte både vernetiltak, og slutt på skuddpremier. Det har ofte blitt stilt spørsmål i spørretimen tilknyttet hendelser med rovdyr. Disse spørsmålene har som regel vært av avklarende art, og stilt av representanter med tilknytning til fylkene hendelsene har skjedd i. Dette er vanlig praksis i Stortingets spørretime.

Når en ser på partiene i rovdyrpolitikken har stort sett Sp og, i nyere tid til dels Frp, markert seg som de ivrigste forsvarerne av næringens interesser, mens SV har stått mest i bresjen for verneinteressene. Andre partier har hatt varierende mellomstandpunkter, mens Høyre i størst grad er partiet som har byttet på hvilken gruppering de har stemt sammen med.

Forskning, og kunnskap om naturen har påvirket debatten. I nyere tid har en fått større forståelse for hvordan ting påvirker hverandre i naturen. Dette har dermed påvirket debatten. Det har gitt flere argumenter for å opprette rovdyrstammen, men har også vist at beitenæringen er positiv til artsmangfold. Mer kunnskap har bidratt til mer konflikt, ikke motsatt. Noe kritikk har også vært fremmet med bakgrunn i tvil om forskningen er objektiv, og frykt for «ekspertenes» interesser. For eksempel ville Syver Berge (Sp) «... *setje søkjeljoset på den store arroganse Direktoratet for naturforvaltning altfor ofte utøver ovenfor husdyreigarar.*».²³⁹

²³⁹ Stortingstidene (1989) s. 3617

Konfliktlinjer

Hvordan står det så til med konfliktlinjene? En sentrum-periferi-diskusjon kan til dels brukes til å forklare uenighet. I kapittel 6 viste oppgaven at representanten Flatabø fremmet et forslag om å skyte mer bjørn, med minimal støtte. I ettertiden har vi sett at soloutspill, og skriftlige spørsmål med negativ tone har hatt en lokal vri. Noe som hverken var, eller er, unormalt i Stortingets spørretime. I debatten om rovdyrforliket i 2004 uttalte Bror Yngve Rahm (KrF) at: *«I tillegg til at det er rivninger de politiske partiene imellom og også innad i enkelte partier.»*²⁴⁰ Sørensen viser også til at det har vært uenigheter mellom ulike fylkeslag i alle partier.²⁴¹ Med bakgrunn i dette antar jeg at det finnes konflikter innad i partiene som ikke alltid viste seg i stortingsdebattene. Det kan være en svakhet med oppgaven at det ikke i større grad er sett på interne partidebatter, men da ville arbeidsomfanget blitt for stort.

Representanter i forskjellige perioder har stilt spørsmål med forvaltningens interesser, særlig da det gjaldt direktoratet som hadde ansvar for rovdyrforvaltningen. Flere stortingsrepresentanter krevde derfor bedre representasjon for næringene som ble berørt av rovdyr i blant annet viltmemder. Ut fra disse uttalelsene vil svaret være «delvis» på om denne debatten kan sees fra en sentrum-periferikonflikt. Grunnen for dette standpunktet er at den grønne konfliktlinjen mellom næring-vern passer bedre til å beskrive uenighetene. At det i akkurat denne debatten kommer til syne i distriktet er at næringen som blir berørt av rovdyrpolitikken er i distriktene.

Konklusjon

Konklusjonen på denne oppgavens problemstilling er at rovdyrpolitikken stort sett har fulgt utviklingen i all norsk politikk, og i liten grad markerer feltet seg som særegent når det kommer til Stortingets behandling av det. Konfliktlinjen har i hovedsak dreid seg om vekst-vern, altså vekst i beitenæring mot vern av rovdyr. Det overordnede målet har det i stor grad vært enighet om: Vi skal ikke utrydde arter, og vi skal ha beitenæring. Likevel har hvilket hensyn Stortinget vektlagt variert. På 90-tallet og tidlig 2000-tall, etter hvert som bestanden har økt har det til dels vært store uenigheter knyttet til hvor mange rovdyr det skal være i Norge. Særlig gjelder dette ulv, som enkelte mener Norge ikke skal ha i det hele tatt. Stortinget ble for eksempel i rovdyrforliket i 2011 ikke enige om bestandsmål for ulv.

²⁴⁰ Stortingstidene (2004) s. 2693

²⁴¹ Sørensen (2011) s. 130

Litteraturliste

Aardal, Bernt. (2017). *60 år med valgforskning – hva har vi lært?* Norsk statsvitenskapelig tidsskrift, årgang 33, nr 3-4-2017, s. 292 - 311. (14 sider)

Almås, Reidar (2002) *Norges Landbrukshistorie IV 1920-2000*. Det Norske Samlaget: Oslo
Kap 27 og 29 s. 329 – 358 + s. 376 – 382 (37 sider)

Asdal, Kristin (2011) *Politikkens Natur – Naturens Politikk*. Universitetsforlaget: Oslo.
Introduksjon + Kap 5 og 6. s. 11 – 22 + 139 – 210 (84 sider)

Benum, Edgeir (1998) *Overflod og fremtidsfrykt 1970- Aschehaugs Norgeshistorie Bind 12*.
Aschehaug: Oslo. (226 sider)

Berntsen, Bredo (1994) *Grønne Linjer – Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Andre
utgave 2011, Unipub: Oslo. (347 sider)

Kjeldstadli, Knut (1992) *Fortida er ikke hva den en gang var – En innføring i historiefaget*. 2.
utgave 1999. Universitetsforlaget AS: Oslo. Kap 10, 11 og 18 s. 143 – 167 + s. 161 – 169 (35
sider)

Lütken, Carsten og Rom, Knut (1953) *Jaktloven av 14. desember 1951 med kommentarer*.
Grøndahl og Sønns forlag: Oslo. Kap IX s. 87 – 101 (15 sider)

Grønlie, Tore (2014) *Frå eksil til politikkenes sentrum?, De folkevalgte slår tilbake, På
offensiven, Stortingets regjering eller tilbaketrekning? og Tendenser i «vår egen tid»*, i Narud,
Hanne Marthe. Heidar, Knut. Grønlie, Tore (red.). *Stortingets historie 1964 – 2014*.
Fagbokforlaget: Bergen s. 23 – 111 + s. 133 – 190 (145 sider)

Rasch, Bjørn Erik (2014) *Opposisjonen* i Narud, Hanne Marthe. Heidar, Knut. Grønlie, Tore
(red.). *Stortingets historie 1964 – 2014*. Fagbokforlaget: Bergen s. 439 – 454 (16 sider)

Richardsen, Karl Martin (2012) *Den store rovviltkrigen En undersøkelse av Lov om
Udrydding af Rovdyr og om Fredning af Andet Vildt (1845)*. Masteroppgave (102 sider)

Rokkan, Stein (1987) *Stat, nasjon, klasse - Essays i politisk sosiologi*. Universitetsforlaget:
Oslo. Kap 6 s. 111 – 206 (96 sider)

Sejersted, Fredrik (2014) *Internasjonalisering og Europeisering* i Narud, Hanne Marthe. Heidar, Knut. Grønlie, Tore (red.) *Stortingets historie 1964 – 2014*. Fagbokforlaget: Bergen s. 225 – 256 (32 sider)

Skavhaug, Svein (1996) *Historiske tilbakeblikk på vilt- og fiskeforvaltningen i Norge*, Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning (utgitt 2005). s. 6 - 78 (72 sider)

Stugu, Ola Svein (2011) *Norsk historie etter 1905 – Veggen mot velstandslandet*. Det Norske Samlaget: Oslo. Kap 6 s. 227 – 290 (64 sider)

Sørensen, Ole Jakob (2012) *I bjørnens spor – kunnskapsstatus, biologi og historie*. Akademika Publishing, Trondheim. Kap 4 s. 99 – 132 (34 sider)

Stortingsforhandlinger, lovhefter og innstillinger:

DET 1. ORDENTLIGE STORTING 1815-1816 s. 296 - 297 (2 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=16&vt=a&did=DIVL31403>) Siste dato besøkt 20.04.2018

LOVE VEDTATT PÅ DET ENOGOTTIENDE ORDENTLIGE STORTING 1932 s. 26 – 27 (2 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1925-1934&mtid=61&vt=a&did=DIVL54947>) Siste dato besøkt 20.04.2018

LANDBRUKSDEPARTEMENTET. OT. PRP. NR. 80. (1948) OM ENDRING I LOV ANGÅENDE JAKT OG FANGST AV 20. MAI 1899.

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1945-1954&mtid=49&vt=a&did=DIVL73620>) Siste dato besøkt 20.04.2018

Stortingstidene inneholdende treognittiende Stortings forhandlinger 1949. Forhandlinger i Odelstinget s. 465 (1 side)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1945-1954&mtid=49&vt=a&did=DIVL73783>) Siste dato besøkt 20.02.2018

Stortingstidende inneholdende fireognittiende Stortings forhandlinger 1950 Forhandlinger i Odelstinget s.280 (1 side)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1945-1954&mtid=48&vt=a&did=DIVL66969>) Siste dato besøkt 20.02.2018

LANDBRUKSDEPARTEMENTET. OT. PRP. NR. 9. (1951) OM 1. LOV OM VILTSTELLET, JAKT OG FANGST, 2. ENDRING I FJELLOVEN AV 12. MARS 1920. (24 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1945-1954&mtid=49&vt=a&did=DIVL73929>) Siste dato besøkt 20.02.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE FEMOGNITTITTEENDE ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1951. FORHANDLINGER I ODELSTINGET. S. 681 – 762 (81 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1945-1954&mtid=49&vt=a&did=DIVL73929>) Siste dato besøkt 20.02.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE FEMOGNITTITTEENDE ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1951 II FORHANDLINGER I LAGTINGET s. 212 – 239 (27 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1945-1954&mtid=49&vt=a&did=DIVL73929>) Siste dato besøkt 20.02.2018

INNST. O. XXI. (1951) INNSTILLING FRA LANDBRUKSKOMITEEN OM 1) LOV OM VILTSTELLET, JAKT OG FANGST, 2) ENDRING AV FJELLOVEN AV 12. MARS 1920. (OT. PRP. NR. 9). (39 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1945-1954&mtid=49&vt=a&did=DIVL73929>) Siste dato besøkt 20.02.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 105. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1960—61. FORHANDLINGER I STORTINGET. s. 2232 – 2238 (7 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1955-1961&mtid=51&vt=a&did=DIVL65577>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 113. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1968—69. FORHANDLINGER I STORTINGET. S. 2431 – 2446 (16 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1961-1970&mtid=50&vt=a&did=DIVL82446>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 114. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1969—70. FORHANDLINGER I ODELSTINGET. S 608 – 634 (26 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1961-1970&mtid=68&vt=a&did=DIVL110420>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 118. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1973—74.
FORHANDLINGER I STORTINGET. s 3110 – 3111 (2 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1970-1981&mtid=50&vt=a&did=DIVL124194>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 120. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1975—76.
FORHANDLINGER I STORTINGET. s. 2310 – 2311 (2 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1970-1981&mtid=50&vt=a&did=DIVL124447>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 123. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1978—79.
FORHANDLINGER I STORTINGET. STORTINGETS SAMMENTREDEN. S. 2089 (1 side)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1970-1981&mtid=50&vt=a&did=DIVL124698>) Siste dato besøkt 20.04.2018

MILJØVERNDEPARTEMENTET OT. PRP. NR. 9 (1980—81) OM LOV OM VILTET (210 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1970-1981&mtid=50&vt=a&did=DIVL124971>) Siste dato besøkt 20.04.2018

INNST. O. NR. 50. (1980—81) INNSTILLING FRA KOMMUNAL- OG MILJØVERNKOMITÉEN OM LOV
OM VILTET. (OT. PRP. NR. 9.) (21 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1970-1981&mtid=50&vt=a&did=DIVL124971>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 125. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1980—1981 FORHANDLINGER I ODELSTINGET. S. 221 – 261 (40 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1970-1981&mtid=50&vt=a&did=DIVL124971>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 125. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1980—81 II FORHANDLINGER I LAGTINGET. S. 67 – 75 (8 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1970-1981&mtid=50&vt=a&did=DIVL124971>) Siste dato besøkt 20.04.2018

UTENRIKSDEPARTEMENTET ST.PRP. NR. 12 (1985-86) OM SAMTYKKE TIL RATIFIKASJON AV EN KONVENSJON AV 19. SEPTEMBER 1979 VEDRØRENDE VERN AV VILLE EUROPEISKE PLANTER OG DYR OG DERES NATURLIGE LEVEOMRÅDER (BERN-KONVENSJONEN), MED VISSE FORBEHOLD, OG UNDER AVGIVELSE AV ERKLÆRING. (50 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1985-1989&mtid=117&vt=a&did=DIVL57064>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 130. ORDENTLIGE STORTINGS FORHANDLINGER 1985—1986 FORHANDLINGER I STORTINGET. s. 2035- 2039 (5 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1985-1989&mtid=117&vt=a&did=DIVL57064>) Siste dato besøkt 20.04.2018

MILJØVERNDEPARTEMENTET ST. MELD. NR. 27 (1991—92) OM FORVALTNING AV BJØRN, JERV, ULV OG GAUPE (ROVVILTMELDINGEN). (53 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1989-1993&mtid=103&vt=b&did=DIVL57775>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 136. STORTINGS FORHANDLINGER 1991—1992
STORTINGETS SAMMENTREDEN FORHANDLINGER I STORTINGET. s 4013 – 4031 (18 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1989-1993&mtid=103&vt=b&did=DIVL57775>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 138. STORTINGS FORHANDLINGER 1993—1994
FORHANDLINGER I STORTINGET s. 3330 – 3346 (17 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1993-1997&mtid=61&vt=a&did=DIVL40016>) Siste dato besøkt 20.04.2018

MILJØVERNDEPARTEMENTET ST MELD NR 35 (1996—97) OM ROVVILTFORVALTING (129 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1993-1997&mtid=120&vt=a&did=DIVL79330>) Siste dato besøkt 20.04.2018

INNST. S. NR. 301. (1996-97) INNSTILLING FRA ENERGI- OG MILJØKOMITEEN OM
ROVVILTFORVALTNING. ST.MELD. NR. 35 (1996-97). (19 sider)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1993-1997&mtid=120&vt=a&did=DIVL79330>) Siste dato besøkt 20.04.2018

STORTINGSTIDENDE INNEHOLDENDE 141. STORTINGS FORHANDLINGER 1996 — 1997
FORHANDLINGER I STORTINGET STORTINGETS SAMMENTREDEN. S. 44478 – 4507 (29 sider).

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1993-1997&mtid=120&vt=a&did=DIVL79330>) Siste dato besøkt 20.04.2018

Dokument nr. 8:18 (2000-2001) (1 side)

(Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2000-2001/dok8-200001-018/>) Siste dato besøkt 29.04.2018

St.meld. nr. 15 (2003–2004) Rovvilt i norsk natur (134 sider)

(Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-15-2003-2004-/id403693/>) Siste dato besøkt 29.04.2018

Innst. S. nr. 174 (2003-2004) Innstilling til Stortinget fra energi- og miljøkomiteen St.meld. nr. 15 (2003-2004) (20 sider)

(Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2003-2004/inns-200304-174/?lvl=0>) Siste dato besøkt 29.04.2018

Stortinget – Møte torsdag den 13. mai 2004 kl. 10 Side 2693 – 2746 (53 sider)

(Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2003-2004/040513/1>) Siste dato besøkt 29.04.2018

Dokument nr. 12:14 (2007–2008) (12 sider)

(Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Grunnlovsforslag/2007-2008/dok12-200708-014/>) Siste dato besøkt 29.04.2018

Dokument 8: 163 S (2010–2011) (4 sider)

(Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2010-2011/dok8-201011-163/?lvl=0>) Siste dato besøkt 29.04.2018

Partiprogram

Senterpartiets program 2009 – 2013 (130 sider)

(Hentet fra:
<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=dokumenttype:2&fq=partikode:41>) Siste dato besøkt 29.04.2018

Øvrige historiske kilder

«Historia Norvegiae» datert rundt 1160-tallet, oversatt av Astrid Salvesen, 1969, trykt i NOU 1984: 18 Om samens rettsstilling, s. 644 – 647 (4 sider)

«Ottars beretning», fra 890-tallet, oversatt av Arnulf Sandved etter Bately, Jane, The Old English Orosius, 1980, trykt i NOU 1984: 18 Om samens rettsstilling, s. 643 – 644 (2 sider)

Nettkilder

Folkeaksjonen for en ny rovdyrpolitikk – Bakgrunn og historie:

<http://rovdyr.org/arkiv/historie.html> (Hentet 30.04.2018)

Forvaltningsdatabasen – Endringshistorie Direktoratet for naturforvaltning:

<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/19804/endringshistorie> (Hentet 20.04.2018)

Miljøstatus - Fredning av rovvilt:

<http://www.miljostatus.no/tema/naturmangfold/arter/fredete-arter/fredning-av-rovvilt/> (Hentet 20.04.2018)

Miljøstatus - Bernkonvensjonen:

<http://www.miljostatus.no/tema/naturmangfold/internasjonale-konvensjoner/bernkonvensjonen/> (Hentet 20.04.2018)

Regjeringen - Lars Korvalds regjering: https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere/ministerier_regjeringer/nyere_tid/regjeringer/lars-korvalds-regjering-1972-1973/id438724/ (Hentet 20.04.2018)

Rovdata – Om overvåkningsprogrammet:

<https://www.rovdata.no/Nasjonaltoverv%C3%A5kingsprogram/Omoverv%C3%A5kingsprogrammet.aspx> (Hentet 20.04.2018)

Rovdata – Om Rovdata: <https://www.rovdata.no/OmRovdata.aspx> (Hentet 20.04.2018)

Rovdata – Bestandsstatus bjørn:

<https://www.rovdata.no/Brunbj%C3%B8rn/Bestandsstatus.aspx> (Hentet 20.04.2018)

Rovdata – Bestandsstatus jerv: <https://www.rovdata.no/Jerv/Bestandsstatus.aspx> (Hentet 20.04.2018)

Rovdata - Bestandsstatus ulv: <https://www.rovdata.no/Ulv/Bestandsstatus.aspx> (Hentet 20.04.2018)

Rovdata – Bestandsstatus gaupe: <https://www.rovdata.no/Gaupe/Bestandsstatus.aspx> (Hentet 20.04.2018)

Rovdata: <https://www.rovdata.no/Konge%C3%B8rn/Bestandsstatus.aspx> (Hentet 20.04.2018)

Statens Naturoppsyn – Ørn gjør mindre skade:

<http://www.naturoppsyn.no/content/500048786/Orn-gjor-mindre-skade> (Hentet 20.04.2018)

Stortinget – Spørreinstuttene: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Sporreinstuttene/> (20.04.2018)

Stortinget – Jonas Enge: <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=JOEN> (Hentet 29.04.2018)

Stortinget – Olav Gjærevoll https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=OLG_E (Hentet 29.04.2018)

Stortinget – Oscar D. Hillgaard: <https://www.stortinget.no/nn/Representanter-og-komiteer/Representantene/Dagens-motande/Representant/?perid=ODH> (Hentet 19.04.2018)

VG - Tines juleulv skaper kraftige reaksjoner:

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/landbruk/tines-juleulv-skaper-kraftige-reaksjoner/a/24193864/> (Artikkel sist endret 23.11.2017) (Hentet 20.01.2018)

VG - Tine trekker ikke omstridt ulve-kartong: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/ulv/tine-trekker-ikke-omstridt-ulve-kartong/a/24193899/> (Artikkel sist endret 23.11.2017) (Hentet 20.01.2018)

VG - Senterpartiet stiller mistillitsforslag mot Ulve-Vidar

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/ulv/senterpartiet-stiller-mistillitsforslag-mot-ulve-vidar/a/23977444/> (Artikkel sist endret 19.04.2017) (Hentet 20.01.2018)

VG - Gir ikke opp nytt rovdyrforlik: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/kl0gX/gir-ikke-opp-nytt-rovdyrforlik> (Artikkel sist endret 09.06.2011) (Hentet 28.04.2018)

Appendiks

Partiforkortelser og endringer

I perioden oppgaven tar for seg satt det flere partier på Stortinget. Disse var:

- Det norske Arbeiderparti. Byttet navn til kun å hete Arbeiderpartiet i 2011. Ble forkortet som Ap i hele oppgaven for enkelhetens skyld.
- Senterpartiet (Sp). Bondepartiet (B) frem til 1959.
- Høyre (H).
- Venstre (V).
- Sosialistisk Venstreparti (SV). Førløper på Stortinget het Sosialistisk Folkeparti (SF) frem til 1975, men byttet navn etter sammenslåing med flere andre sosialistiske partier. Ikke nevnt i oppgaven før navnebytte.
- Kristelig Folkeparti (KrF).
- Fremskrittspartiet (Frp). *Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep* frem til 1977, men er ikke nevnt i oppgaven før navnebyttet.

Partier som kun har sittet på Stortinget i svært begrensede perioder (f.eks. Kystpartiet) har ikke vært omtalt.

Endringer av direktoratsnavn

I oppgaven refereres det til flere ulike direktorater. Dette er i praksis det samme direktoratet som har gått gjennom omorganiseringer og navneendringer.²⁴² Her er endringshistorien for direktoratet:

- Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske (1965 – 1973)
- Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk (1973 – 1985)
- Direktoratet for naturforvaltning (1985 – 2013)

I 2013 ble direktoratet fusjonert med Klima- og forurensingsdirektoratet, og siden gått under navnet Miljødirektoratet.

²⁴² Forvaltningsdatabasen: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/19804/endringshistorie> (Hentet 20.04.2018)